

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА
ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

**СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ,
ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
ВАСЬКО Наталії Юріївни

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
НАГІРНА Оксана Вікторівна

Рецензент
кандидат економічних наук, доцент
ЛИХОЛАТ Світлана Михайлівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„20” березня 2024 р., протокол № 10
завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____МЕЛЬНИК С.І.

(підпис)

Львів

2024

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання
 Кафедра фінансів та обліку
 Освітній ступінь «магістр»
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
 фінансів та обліку
 _____ Степан МЕЛЬНИК
 «20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ВАСЬКО Наталії Юріївни

- Тема роботи «Система протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»
 керівник роботи НАГІРНА Оксана Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент
 затверджені наказом ЛьвДУВС від «17» листопада 2023 р. № 1403 о/с
- Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» березня 2024 р.
- Вихідні дані до роботи. Законодавчі та нормативно-правові документи з питань організації функціонування системи протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, літературні та наукові джерела із зазначеної тематики, статистичні та аналітичні дані.
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити).
Провести теоретичне дослідження причин, способів та наслідків для економіки відмивання коштів, розглянути особливості побудови та структура національної системи протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму, провести аналіз та оцінку поширення легалізаційних процесів в Україні та оцінити результати діяльності вітчизняного підрозділу фінансової розвідки, вивчити зарубіжний досвід побудови антилегалізаційної системи та можливість імплементації його у вітчизняну практику, розробити напрями вдосконалення державної політики у сфері антилегалізаційної системи.
- Перелік графічного матеріалу (додатків). Легалізація коштів через члена сім'ї національного публічного діяча за допомогою створення статутного капіталу; легалізація засобів, отриманих в результаті розкрадання бюджетних коштів, за допомогою використання підприємств із позначками фіктивності та таємного обготівковування; легалізація доходів за допомогою механізму "зустрічних потоків"; фінансування сепаратизму за допомогою неприбуткових організацій; маніпулювання правовими документами з метою таємниці або приховання нелегального походження коштів; динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, які надійшли до Державної служби фінансового моніторингу України в період з 2018 по 2022 роки, од.; динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, наданих як банками, так і небанківськими установами впродовж періоду з 2018 по 2022 роки, од.; динаміка формування досьє в період з 2018 по 2022 роки, од.; динаміка та структура отриманих Держфінмоніторингом України повідомлень за період з 2018 по 2022 рік, %; динаміка надісланих матеріалів до правоохоронних органів у період з 2018 по 2022 рік; динаміка результатів роботи правоохоронних органів з узагальненими матеріалами за період з 2018 по 2022 роки, од.; динаміка подання та отримання запитів у період з 2018 по 2022 рік, од.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	НАГІРНА О.В.		
2	НАГІРНА О.В.		
3	НАГІРНА О.В.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)ВАСЬКО Н.Ю.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)НАГІРНА О.В.

(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

ВАСЬКО Н. Ю. Система протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня "магістр" за спеціальністю 072 "Фінанси, банківська справа та страхування". – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

Робота розглядає теоретичні аспекти структури та функціонування системи боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Проаналізовано причини та наслідки відмивання коштів, враховано особливості організації вітчизняної організації фінансового моніторингу. Вивчено та розглянуто актуальні моделі та типологічні схеми відмивання коштів, що стали результатом отримання злочинних доходів. Досліджено обсяги легалізаційних процесів та ефективність національного підрозділу фінансової розвідки. У роботі надано пропозиції щодо удосконалення функціонування національної антилегалізаційної системи.

Ключові слова: протидія відмиванню, легалізація отриманих незаконним шляхом доходів, фінансування тероризму, процес відмивання коштів, типологічні схеми відмивання.

ANNOTATION

VASKO N. YU. System of Counteraction to Money Laundering of Illegally Obtained Incomes. – Manuscript.

Qualification thesis for the degree of "Master" in the field of specialization 072 "Finance, Banking, and Insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The paper explores theoretical aspects of the structure and functioning of the system combating money laundering and terrorist financing. It analyzes the causes and consequences of money laundering, taking into account the features of organizing domestic financial monitoring. The study examines current models and typological schemes of money laundering that result from the acquisition of criminal proceeds. The research investigates the scope of legalization processes and the effectiveness of the national financial intelligence unit. The paper provides suggestions for improving the functioning of the national anti-money laundering system.

Keywords: counteraction to money laundering, legalization of illegally obtained incomes, terrorism financing, money laundering process, typological schemes of money laundering.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	9
1.1. Сутність, причини та наслідки легалізаційних процесів.....	9
1.2. Особливості побудови та розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	14
1.3. Правові засади функціонування системи фінансового моніторингу в Україні.....	19
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	26
2.1. Типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	26
2.2. Аналіз та оцінка функціонування національної системи фінансового моніторингу.....	35
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	43
3.1. Напрями вдосконалення державної політики у сфері антилегалізаційної системи.....	43
3.2. Міжнародний досвід функціонування системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та можливість його впровадження в українську практику.....	51
Висновки до розділу 3.....	59
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасній Україні була створена національна система для боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, що отримані злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням поширення зброї масового знищення (ПВД/ФТ). Вона охоплює чинний законодавчий корпус, інституційну організацію урядових структур, суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які беруть участь у протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Розвиток цієї системи став важливою частиною стратегічного курсу України на шляху інтеграції до Європейського Союзу та активізації участі в побудові глобальної мережі запобігання та протидії легалізації "брудних" коштів.

Навіть при значному обсязі наукових робіт, присвячених проблемам боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів в Україні та їхньої безсумнівної дослідницької ваги, аспект становлення та розвитку національної системи протидії легалізації "брудних" коштів до цього часу не був належним чином розглянутий. Таким чином, наше висвітлення найбільш суттєвих фактів цього процесу сприяє глибшому розумінню самого процесу та виділенню його основних етапів формування та розвитку.

Проблеми створення та ефективної роботи системи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, були розглянуті у працях різних вчених, таких як Барановський О.І., Бисага К.В., Гарбовський Л.А., Гладун О.З., Грудзевич Я.В., Єгоричева С.Б., Колдовський М.В., Куришко О.О., Москаленко Н.В., Пасхавер Б.Й., Свірін М.О., Ситник Г.П., Уткіна М.С. та інших. Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, проблема удосконалення вітчизняної системи протидії відмиванню (легалізації) коштів, отриманих злочинним шляхом, вимагає глибшого аналізу, що стало причиною вибору даної теми для кваліфікаційної роботи. Під час написання кваліфікаційної роботи була використана чинна

нормативно-правова база України, а також аналітична інформація з сайту Державної служби фінансового моніторингу України та ресурсів Інтернету.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї кваліфікаційної роботи є здійснення глибокого теоретичного аналізу та розробка практичних рекомендацій щодо створення та ефективного функціонування національної системи протидії легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом.

Досягнення поставлених цілей включає в себе вирішення наступних завдань:

- проаналізувати причини та наслідки розповсюдження процесів легалізації (відмивання) коштів, отриманих незаконним шляхом;
- розглянути особливості структури та функціонування національної системи фінансового моніторингу;
- вивчити законодавчі акти, регулюючі протидію легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом;
- проаналізувати типові моделі процесів легалізації незаконно отриманих доходів;
- оцінити результативність функціонування національної системи фінансового моніторингу та Держфінмоніторингу України;
- надати пропозиції з напрямків удосконалення системи протидії легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним методом;
- аналізувати міжнародний досвід роботи підрозділів фінрозвідки.

Об'єктом дослідження виступають економічні взаємовідносини, що формуються під час функціонування системи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Предметом дослідження є теоретичні основи та методичні аспекти впровадження та ефективності системи протидії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи застосовувалися наступні методи дослідження: для визначення причин і

наслідків розповсюдження легалізаційних процесів використовувалися методи аналізу та синтезу; при оцінці результативності функціонування вітчизняної системи фінансового моніторингу використовувався аналітичний метод; для узагальнення цифрового матеріалу у вигляді графіків застосовувався графічний метод; при формулюванні висновків та пропозицій використовувався метод узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів:

– покращено методи побудови національної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму шляхом встановлення ефективної співпраці між суб'єктами фінансового моніторингу та правоохоронними органами з урахуванням обміну інформацією та використання сучасних цифрових технологій для виявлення та відстеження підозрілих фінансових операцій.

Основний зміст роботи. Перший розділ даної кваліфікаційної роботи присвячений аналізу причин та наслідків поширення феномену легалізації злочинних доходів, розгляду особливостей структури та роботи національної системи фінансового моніторингу, а також вивченню законодавчої бази, на якій ґрунтується її функціонування.

У другому розділі проаналізовано типові схеми легалізації злочинних доходів та проведено оцінку ефективності функціонування вітчизняного підрозділу фінансової розвідки.

У третьому розділі розроблено пропозиції щодо удосконалення національної системи фінансового моніторингу та проаналізовано практику зарубіжних країн у сфері діяльності підрозділів фінрозвідки.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота включає: анотації на українській та англійській мовах, вступ, три розділи роботи, висновки та список використаних джерел (41 джерело). Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок, в тому числі 57 сторінок основного тексту, який включає 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Сутність, причини та наслідки легалізаційних процесів

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашої країни відзначаються суттєві виклики та ризики, що випливають із глобалізації у світових економічних відносинах, процесу діджеталізації та боротьби з відмиванням коштів, надходження яких має злочинний характер. Сьогодні існує значна кількість обговорень щодо тлумачення понять відмивання та легалізації, і відсутній єдиний погляд серед різних авторів.

Терміни "відмивання грошей" (money laundering) та "брудні гроші" виникли у США в 30-ті роки XX століття для опису процесу трансформації грошей, здобутих незаконним шляхом, в майно, яке здається правомірно нажитим. Ці терміни пов'язуються з діяльністю Аля Капоне, головного представника Чикагського мафіозного угруповання. В рамках своєї бутлегерської діяльності (постачання алкоголю в США під час "сухого закону") він змішував незаконно здобуті доходи з легальними прибутками, отриманими від мережі самообслуговування пралень (laundromates). Однак цю діяльність розкрили, і в 1931 році основного організатора та учасника цих оборудок засудили на 11 років позбавлення волі за ухилення від сплати податку з доходів фізичних осіб. Цей податок виявили завдяки аналізу внутрішньої звітності, представленої синдикатом під його керівництвом. Хоча Капоне був засуджений за цей податковий проступок, інші його злочини, які були вчинені, залишилися недоведеними, оскільки слідство не змогло зібрати достатні докази. Таким чином, до його засудження, Капоне вірив, що "уряд не може оподатковувати незаконно здобуті доходи" [37].

Після того, як Аль Капоне був засуджений, його спільник, Мейєр Ланскі (Мейєр Суховлянський), розробив іншу стратегію: "Служба внутрішніх доходів США може пред'явити обвинувачення у несплаті податків тільки у випадку, якщо виявить доходи, з яких не було сплачено відповідні податки". Таким чином, він прийняв рішення вивезти гроші в банки країни, де банківська таємниця була основним джерелом доходу - банки Швейцарії.

Для забезпечення повернення грошей з рахунків, що були відкриті в швейцарських банках, до США, Мейєр Ланскі створив казино, розташоване на острові Куба, з домовленістю про патронат від кубинського диктатора Батісти. Таким чином, гроші, які раніше були "брудними" і вже пройшли процес відмивання, поверталися на рахунки мафії в США у вигляді законного іноземного прибутку від зарубіжних інвестицій. Отже, саме Мейєру Ланскі приписують створення та впровадження терміну "відмивання коштів" у сучасному розумінні [14, с.18-19].

Історія відмивання "брудних" грошей продовжилася в кінці 70-х та на початку 80-х років у США, коли незаконний обіг наркотиків і психотропних речовин став одним з основних джерел надзвичайних прибутків організованих злочинних груп. Уже на початку 80-х років термін "відмивання грошей" почав широко використовуватися у судових процесах і отримав визнання в ряді міжнародних правових актів, зокрема в конвенціях ООН, які були ратифіковані Україною [14, с.19].

Початкова спроба визначення терміну "відмивання коштів" була вперше зазначена в Конвенції Організації Об'єднаних Націй "Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин", яка була прийнята 19 грудня 1988 року та ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25 квітня 1991 року [17]. У ній сформульовано основні ознаки легітимізації доходів від продажу наркотиків, які потім були розширені і уточнені в інших міжнародних нормативно-правових актах, присвячених боротьбі з відмиванням коштів, здобутими в результаті наркозлочинності.

Згідно зі статтею 3 Конвенції ООН, визначаються наступні методи легалізації, зокрема:

- конверсія чи передача власності, при усвідомленні того, що така власність отримана в результаті будь-якого порушення закону чи участі в такому порушенні, з метою ухилення від визнання незаконного джерела власності чи з метою надання допомоги будь-якій особі, що бере участь у вчиненні такого порушення, для того щоб уникнути відповідальності за свої дії;
- замаскування чи приховування справжнього характеру, джерела розташування, переміщення, способу розпорядження справжніми правами щодо власності або її належності, при усвідомленні, що ця власність отримана через правопорушення;
- набуття, використання чи володіння власністю, знаючи, що ця власність отримана в результаті порушень закону в момент її отримання;
- участь, залучення або сприяння у злочинній змові з метою вчинення конкретних правопорушень, а також підбурювання, сприяння чи надання порад для їх вчинення [17].

У початковій версії 40 Рекомендацій FATF з 1990 року використовується термін "відмивання грошей", посилаючись на положення Віденської конвенції ООН і заклик до всіх країн розширити використання цього терміну на всі види доходів, отриманих у результаті вчинення різноманітних злочинів [14, с.20].

У літературі, присвяченій цьому питанню, можна знайти численні визначення "легалізації доходів". Зазначено, наприклад, у працях О. Барановського та Б. Пасхавера, що цей термін відноситься до "вчинення дій, спрямованих на те, щоб залишити прихованими справжні джерела їх походження та намагання подальшого включення їх у офіційний сектор економіки з кримінального" [3].

В своїх наукових розвідках О. Дудоров розглядає легалізацію доходів, які отримані злочинним шляхом, як "...механізм, що надає правомірності та законності доходам, отриманим незаконним шляхом" [12].

С. Єгоричева в своєму дослідженні пропонує визначати поняття "відмивання грошей" в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні це "сукупність методів, прийомів та процедур, що дозволяють одержувати доходи від незаконної діяльності, перетворювати їх в інші ліквідні активи з метою заховати реальне походження, справжніх власників та інші аспекти, що можуть свідчити про порушення законодавства". У вузькому розумінні це "дії, пов'язані з переведенням грошей, отриманих від злочинної діяльності, в сферу легального бізнесу, за які вітчизняне та міжнародне законодавство передбачає кримінальну або іншу відповідальність" [13, с. 100].

Згідно із Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" (надалі - Закон України 361-IX), доходи, які отримані злочинним шляхом, визначаються як "будь-які активи, що були отримані безпосередньо або опосередковано внаслідок вчинення злочину, такі як валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їхньої вартості" [22].

Згідно із Законом України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" (далі - Закон України 361-IX), внесено зміни до статті 209 Кримінального кодексу України. Зазначено, що легалізація (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, охоплює "набуття, володіння, використання, розпорядження майном, для якого фактичні обставини свідчать про його отримання злочинним шляхом. Це включає здійснення фінансових операцій, вчинення правопорушень з таким майном, його переміщення чи зміну форми (перетворення), а також вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження, володіння, права на майно, його джерела, місцезнаходження. Якщо такі дії вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що майно отримано злочинним шляхом" [18].

Легалізація є процесом, під час якого отримані кошти введені в легальний обіг. Важливо відзначити, що справжні джерела та шляхи, якими ці кошти надходять, дбайливо приховуються від громадського ока. "Відмиті" прибутки під час легалізації віддаляються від своїх первинних джерел і набувають форму легального сегмента економіки. Проблема відмивання коштів, отриманих незаконно, набула особливої актуальності в Україні, оскільки вирішення цього питання є ключовим для успішних економічних реформ у країні та її відновлення після війни. Зростаючий обсяг відмивання доходів, надбаних останнім часом, створює серйозні турботи. Таким чином, проблема відмивання доходів стає значущим фактором, що негативно впливає на інвестиційне середовище країни.

Процес легалізації фінансових активів можна розділити на три основні етапи. Початковий етап включає у себе розміщення грошей, які отримані незаконно, у фінансових установах. Другий етап передбачає проведення фінансових операцій з метою приховування злочинного походження цих фінансових активів. Завершальний етап включає повернення "очищеного" доходу його власникові у формі законних грошей або майна [7, с. 203].

Процес відмивання грошових коштів може здійснюватися як вітчизняними, так і закордонними юридичними та фізичними особами. У межах країни може відбуватися легалізація іноземного капіталу, особливо в умовах неефективної системи протидії відмиванню грошей. Фінансові та нефінансові установи можуть бути спеціально включені у операції з відмивання грошових коштів. Глобалізація фінансових ринків сприяє знищенню меж між внутрішніми та зовнішніми джерелами незаконного капіталу, незалежно від місця вчинення злочину чи отримання доходу від незаконної діяльності [26, с. 217].

Отже, узагальнюючи вищезазначені визначення, можна зробити висновок, що відмивання коштів представляє собою процес, спрямований на те, щоб приховати та замаскувати злочинне походження відповідних доходів з метою їх введення у реальний сектор економіки.

1.2. Особливості побудови та розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом

Проблема боротьби з легалізацією злочинних доходів стала актуальною для України відразу після розпаду Радянського Союзу, коли відзначалося різке зростання злочинності, пов'язаної з процесами приватизації. Важливо відзначити, що в ці часи в Україні, а також в інших пострадянських країнах, не існувало системи протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів.

Загалом, введення системи протидії відмиванню грошей в Україні можна вважати організаційним заходом, що розпочався з Указу Президента України від 22 червня 2000 року № 813 "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом". Цим Указом Державній податковій адміністрації України доручалося виявляти факти ухилення від оподаткування та приховування незаконного походження доходів, розкривати їх справжній характер, джерела отримання, місцезнаходження та переміщення, а також визначати їх розмір і використання, зокрема для здійснення підприємницької, господарської, інвестиційної та благодійної діяльності, розрахункових і кредитних операцій [21].

У січні 2002 року було засновано Державний департамент фінансового моніторингу, який операційно діє при Міністерстві фінансів України. Починаючи з 2002 року, регулярно затверджують річні Програми боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом. Ці Програми включають у себе вжиття спільних заходів нормативно-правового, організаційного та методичного характеру для забезпечення виконання Сорока рекомендацій FATF. Також передбачається створення сприятливих умов для співпраці між правоохоронними органами та фінансовими установами, як національними, так і міжнародними [21].

У 2002 році Україну включили до переліку країн із високим рівнем криміналізації економіки, що представляє потенційну загрозу для світового

співтовариства. Зокрема, причинами включення України до списків "потенційно небезпечних" у справі відмивання грошей слугували такі фактори, як перехідна економіка, невпроваджені реформи, слабка та недостатньо контрольована фінансова система та високий рівень корупції.

За оцінками експертів ФАТФ, на той момент Україна частково або повністю відповідала основним критеріям, за якими визначалися країни, що не співпрацюють у сфері боротьби з відмиванням коштів (відомий як "чорний список"). Серед серйозних недоліків було визначено неефективність системи доведення інформації про операції, що підлягають фінансовому моніторингу, до уповноваженого органу - фінансової розвідки, а також недостатню ідентифікацію клієнта та недостатнє фінансування заходів по боротьбі з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом. Особливий акцент робився на відсутності базового закону, спрямованого на протидію легалізації доходів та фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ).

У такому контексті уряд країни виявився змушеним терміново вживати заходів відповідно до рекомендацій міжнародної групи ФАТФ, спрямованих на виправлення ситуації. Цей період завершився у лютому 2004 року, коли Україну виключили з «чорного списку» ФАТФ, хоча продовжили активний моніторинг на ще один рік. Лише в лютому 2006 року ФАТФ визнала, що Україна виправила всі недоліки, і прийняла рішення завершити процедуру активного моніторингу щодо України.

У 2004 році Держфінмоніторинг України приєднався до Егмонтської групи, що підтвердило його відповідність загальноприйнятому визначенню Підрозділу фінансової розвідки. Це включало в себе наявність необхідних повноважень для отримання, обробки та подальшої передачі інформації, а також повний функціональний стан, правоздатність і готовність до співробітництва з фінансовими розвідувальними підрозділами інших країн.

Другий етап розпочався у лютому 2010 року. На цьому етапі недоліки у роботі державних інституцій, що взяли на себе регулювання та контроль у сфері протидії легалізації злочинних доходів, призвели до значного

збільшення злочинних схем перерозподілу капіталів та ресурсів. На цьому етапі також відбувся розквіт корупційних відносин та зміцнення практик підкупу та непрозорості як у сфері державного управління, так і у приватному секторі. Також сформувалися злочинні угруповання організованого характеру з владно-клановими та корпоративними зв'язками. У зв'язку з цим Україна повторно потрапила до списку ФАТФ, який включає моніторинг процесу протидії відмиванню грошей і боротьби з фінансуванням тероризму. Щодо українських фінансових установ застосовуються певні дискримінаційні заходи. Отже, протягом 2010-2011 років уряд України вніс відповідні зміни до законодавства, спрямовані на боротьбу з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму. Внаслідок спільних зусиль Державної служби фінансового моніторингу, Національного банку України та інших органів влади 28 жовтня 2011 року прийнято рішення ФАТФ про виключення України зі списку, що підлягає моніторингу у процесі боротьби з відмиванням грошей і протидії фінансуванню тероризму.

Третій етап розвитку системи пов'язаний із прийняттям у 2012 році оновлених міжнародних стандартів ФАТФ з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму, а також розповсюдженню зброї масового знищення. У нових рекомендаціях ФАТФ повністю уніфікувало процедури боротьби з фінансуванням тероризму та протидії відмиванню коштів, введено нові вимоги стосовно протидії фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, розширено перелік предикатних злочинів, зміцнено вимоги щодо боротьби з відмиванням корупційних доходів, підвищено роль оцінки ризиків відмивання коштів у фінансовій системі, введено вимоги щодо координації заходів протидії відмиванню коштів на національному рівні та підвищено вимоги до міжнародного співробітництва, зокрема підрозділів фінансової розвідки [5].

У листопаді 2014 року Верховна Рада України ухвалила новий Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення". Цей закон був розроблений з урахуванням оновлених Рекомендацій ФАТФ 2012 року. Він включав правову імплементацію положень оновлених 40 Рекомендацій ФАТФ (2012 року) і додаткових нормативних документів, що сприяли практичній реалізації рекомендацій в країнах та їх впровадженню в національні правові системи. Цим законом вдосконалено всі аспекти громадських відносин, що регулюють діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, правоохоронних та судових органів [29].

Оновлена редакція даного Закону України від 06 грудня 2019 року виступала важливим інструментом для впровадження Рекомендацій FATF, сприяючи розвитку фінансового моніторингу (фінмоніторингу) як ефективного заходу протидії легалізації коштів, отриманих незаконним методом. Даний Законом передбачав наступні зміни:

1. Зменшено число критеріїв фінансових операцій, що підлягають повідомленню Держфінмоніторингу. Тепер суб'єкти первинного фінмоніторингу (СПФМ) мають зобов'язання інформувати щодо фінансові трансакції, пов'язані з готівковими коштами та переказами за кордон, діяльністю публічних посадовців та клієнтів з держав, які не дотримуються рекомендацій міжнародних та міжурядових організацій, які борються з антилегалізаційною діяльністю.

2. Поріг фінансових трансакцій, щодо яких СПФМ повинні повідомляти Держфінмоніторинг, був збільшений до 400 000 грн.

3. У процесі представлення даних стосовно фінансових трансакцій, які викликають підозри, СПФМ здійснюють перехід до ризик-орієнтованого підходу та застосовують відповідні заходи щодо порушення законодавства щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, включаючи висилання письмових застережень, накладення штрафів та анулювання ліцензій.

4. Збільшується кількість суб'єктів, які підпадають під первинний фінансовий моніторинг, включаючи підприємства, що консультують з питань

оподаткування, осіб, що забезпечують надання послуги із утворення, керування чи підтримки юридичних осіб, а також провайдери послуг у сфері обігу криптовалют.

5. Процедура встановлення кінцевих бенефіціарних власників удосконалюється.

6. Механізм накладання спеціальних фінансових санкцій вдосконалюється через впровадження процедури замороження активів та удосконалення норм, що регулюють міжнародне співробітництво у цьому контексті.

7. Установлюється механізм передачі третім сторонам проведення відповідної перевірки.

8. Вводяться нові норми, які контролюють надання інформації про особу, що розпочинає переказ, та отримувача коштів у процесі здійснення переказів.

9. Внесено зміни до Кримінально-процесуального та Кримінального, включаючи нову редакцію статті 209 Кримінального кодексу України, яка розглядає питання легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом.

Національна система фінансового моніторингу функціонує на двох рівнях, об'єднуючи первинний і державний фінансовий моніторинг. Перший рівень, або первинний фінансовий моніторинг, включає в себе комплекс заходів, які приймають суб'єкти первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії. Державний фінансовий моніторинг охоплює реалізацію заходів і дій, спрямованих на збір, обробку та аналіз інформації про фінансові операції [22].

У Законі визначені завдання, функції та повноваження Державного фінансового моніторингу, виконання яких визначено чітко встановленим обсягом прав та відповідальності. Серед цих завдань, важливими є забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, проведення

Національної оцінки ризиків, розвиток інформаційної системи в антилегалізаційній сфері та представництво України в міжнародних антилегалізаційних організаціях [22]. Зокрема, Державний фінансовий моніторинг має повноваження організації та координації робіт з підвищення кваліфікації працівників і аналізу фінансових схем легалізації доходів, а також здійснення контролю за виконанням законодавства в галузі запобігання фінансовим злочинам [4].

Аналіз статистичних даних Державної служби фінансового моніторингу підтверджує високу ефективність та спрямованість діяльності цієї служби, а також її тісну співпрацю з правоохоронними органами, населенням, підприємницькими структурами та іншими державними установами. Проведений аналіз законодавчих актів свідчить про те, що обширний спектр фінансових операцій є ефективним інструментом для виявлення незаконного походження коштів, а визначена відповідальність суб'єктів державного фінансового моніторингу сприяє виконанню їх обов'язків.

1.3. Правові засади функціонування системи фінансового моніторингу в Україні

Проблема легалізації (відмивання) злочинних доходів є глобальною та вимагає уваги не лише з боку України, але й з боку майже всіх країн світу. Це завдання стоїть перед багатьма національними та міжнародними спільнотами, оскільки легалізація злочинних доходів впливає на економічні процеси, підриває фінансові структури, призводить до загострення соціальних проблем та сприяє поширенню корупції. Ефективним засобом боротьби з цим явищем є впровадження фінансового моніторингу, спрямованого на протидію цьому негативному впливу.

Класифікація нормативно-правових актів, які регулюють здійснення фінансового моніторингу, має базуватися на критеріях уніфікації відносин.

Таким чином, розподіл нормативно-правових актів на різні групи є доцільним у зв'язку з:

- діяльністю уповноважених органів, що стосується збору та попередньої перевірки інформації;
- порядком перевірки джерел доходу;
- встановленням особи, яка вчиняє відмивання грошей (власників коштів і їх співучасників у відмиванні грошей);
- документуванням факту перевірки джерела доходу та ідентифікації особи, яка вчиняє відмивання грошей;
- передачею інформації компетентним органам правопорядку;
- сповіщенням про сумнівні трансакції установам та організаціям;
- виявленню сумнівних трансакцій та постійним їхнім контролем;
- здійсненням міжнародного співробітництва;
- проведенням процедур вилучення предметів відмивання;
- встановленням прав та обов'язків осіб, які проводять фінансовий моніторинг.

Поняття "фінансовий моніторинг" юридично закріплено в Законі України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення". Згідно з цим законом, фінансовий моніторинг представляє собою комплекс заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і націлені на дотримання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [22].

Об'єктом фінансового моніторингу в Україні є операції з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх здійснюють, при умові існування ризиків використання цих активів для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, або для фінансування тероризму чи розповсюдження зброї масового знищення. Також включає будь-яку

інформацію про такі операції чи події, активи та їх учасників. Національна система фінансового моніторингу має два рівні – первинний та державний [22].

До СПФМ належать:

1. Банки, страхові компанії, перестраховики, страхові брокери, перестрахові брокери, ломбарди, кредитні спілки та інші;
2. Оператори платіжних систем;
3. Біржі в т.ч. товарні біржі;
4. Професійні учасники ринку цінних паперів (крім тих, хто здійснює торгівлю на цьому ринку);
5. Оператори поштового зв'язку, що забезпечують надання фінансових платіжних послуг та/або послуги грошових переказів через поштову систему, та/або послуги із проведення валютних операцій;
6. Філії або представництва іноземних компаній, що надають фінансові послуги в межах України;
7. Спеціально визначені суб'єкти фінмоніторингу (крім осіб, що працюють на основі трудових відносин):
 - а) Організації, які здійснюють аудиторську діяльність;
 - б) Бухгалтери та суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку;
 - в) Суб'єкти господарювання, які надають консультації з оподаткування;
 - г) Адвокатські бюро, об'єднання адвокатів та індивідуальні адвокати, які займаються адвокатською практикою;
 - г) Нотаріуси;
 - д) Суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;
 - е) Особи, які забезпечують створення, управління або підтримку діяльності юридичних осіб, трастів та інших утворень, які не мають статусу юридичної особи;
 - є) Підприємства, які діють у якості посередників або консультантів при проведенні операцій з нерухомістю;

ж) Організації, які здійснюють торгівлю дорогоцінними металами і каменями за готівку;

з) Організації, які організовують лотереї та/або здійснюють діяльність у галузі азартних ігор;

и) Суб'єкти господарювання, які займаються торгівлею культурними цінностями та/або надають послуги посередництва в цій галузі;

8. Суб'єкти, які забезпечують надання послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів;

9. Інші юридичні особи, які не визнані фінансовими установами згідно з їхнім правовим статусом, але надають певні фінансові послуги [22].

Суб'єкти державного фінансового моніторингу (СДФМ) включають Національний банк України, центральний орган виконавчої влади, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, Міністерство юстиції України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство цифрової трансформації України та спеціально уповноважений орган [22].

Основна ідея первинного фінмоніторингу заключена на тому, що суб'єкти, які його проводять, мають прямий контакт з особами, які можуть займатися операціями з процесу легалізації неправомірно набутих доходів. СПФМ мають здатність дійсно встановити даних осіб, провести ретельний аналіз їхньої діяльності, здійснювати реєстрацію підозрілих операцій і отримувати інформацію про осіб, що беруть в них участь.

Відповідно до Закону про фінансовий моніторинг, суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні вживати ризик-орієнтованого підходу в своїй діяльності. Це означає, що вони повинні оцінювати рівень ризику відмивання коштів в залежності від географічного положення держави реєстрації клієнта чи установи, якою він користується для передачі коштів або

активів, а також від типу наданих клієнту товарів та послуг і методів фінансового обслуговування [22].

Якщо виявляється високий рівень ризику взаємодії з клієнтом, суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен провести належну перевірку. Ця перевірка включає ідентифікацію та верифікацію клієнта або його представника, визначення кінцевого бенефіціарного власника клієнта або його відсутності, установлення мети та характеру майбутніх ділових відносин чи проведення фінансової операції, а також постійний моніторинг ділових відносин та фінансових операцій клієнта [22].

Після виконання визначених дій СПФМ може забезпечити необхідний рівень контролю та встановити відповідність фінансових операцій отриманим даним про клієнта та його фінансову діяльність.

СПФМ можуть застосовувати підвищені або прості заходи відповідної перевірки згідно з визначеним рівнем ризику. При наявності критеріїв легалізаційного ризику СПФМ повинні враховувати інформацію, яка міститься в Національній оцінці ризиків, типологічних дослідженнях Держфінмоніторингу та рекомендаціях відповідного СДФМ. Також, СПФМ може запитувати від клієнта інформацію, що включає в себе:

- ідентифікацію та перевірку особистої інформації;
- аналіз діяльності клієнта;
- роз'яснення конкретних даних щодо клієнтів.

Отже, впровадження ризик-орієнтованого підходу дозволило спростити процедури ідентифікації та перевірки клієнтів шляхом врахування рівня ризику.

Крім цього, якщо існує підозра стосовно фінансових операцій СПФМ або якщо існують обставини, які вказують на можливий їх зв'язок із злочинами, такі операції вважаються підозрілими. При оцінці підозрілості фінансової операції або діяльності, СПФМ враховує результати типологічних досліджень, складених уповноваженим органом та опублікованих на його веб-

сайті. Також враховуються рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу.

Фінансовий моніторинг визначається як специфічна форма фінансового контролю, ефективність якої вимірюється не кількістю виявлених порушень, а кількістю упереджених фінансових зловживань. Припинення та передбачення незаконної фінансової діяльності можливе через реалізацію заходів контролю та перевірки перед або під час здійснення фінансових операцій. Проблема легалізації коштів несе в собі не тільки фінансовий аспект, але і соціальний, оскільки такі приховані доходи можуть використовуватися не тільки для уникнення оподаткування, а й з метою приховування незаконно набутих засобів, отриманих через злочинні дії, такі як торгівля наркотиками, зброєю, работоргівля та інші. Отже, приховані доходи породжують не тільки значні фінансові труднощі (втрати для державних та місцевих бюджетів), а крім цього викликають серйозні соціальні проблеми, пов'язані із здійсненням недозволених видів діяльності.

Наукові висновки вказують на те, що річний обсяг коштів, які незаконно включаються у легальний фінансовий обіг, становить до 5% від загального світового валового продукту. Обґрунтування великих обсягів легалізації незаконно отриманих доходів визначається розбіжностями у законодавчих основах різних країн. Це стає актуальним під час трансферу коштів з однієї держави в іншу, і через недоліки в національному законодавстві, таких як відсутність жорсткого регулювання діяльності спеціально визначених суб'єктів господарювання, що займаються відмиванням коштів. Отже, сучасне суспільство потребує ефективної та всеохоплюючої глобальної системи боротьби з легалізацією доходів, отриманих незаконним шляхом, а прийняття оновленої версії Закону про фінансовий моніторинг сприяє впровадженню у національну практику міжнародного досвіду з протидії легалізації майна, отриманого унаслідок злочинної діяльності.

Висновки до розділу 1

Відмивання злочинних коштів представляє серйозну загрозу нормальному функціонуванню законного бізнесу та його економічній стабільності. У кінці XX століття міжнародне співтовариство активізувало заходи з протидії процесам легалізації, створивши Міжнародну групу з протидії відмиванню брудних грошей (FATF). Україна приєдналася до даної ініціативи, яка об'єднує економічно розвинені країни, і створила свій власний орган фінмоніторингу - Держфінмоніторинг України. Крім того, у внутрішньому законодавстві країни закріплено кримінальну відповідальність за правопорушення, пов'язані з процесами легалізації коштів.

Національна система фінмоніторингу працює на двох рівнях, які включають в себе первинний фінансовий моніторинг та державний фінансовий моніторинг. Первинний фінансовий моніторинг, враховує комплекс заходів, які вживають СПФМ та спрямовані на дотримання вимог законодавчих норм у галузі запобігання та протидії. Державний фінансовий моніторинг включає в себе проведення заходів, спрямованих на здійснення збору, обробки та аналізу інформації стосовно фінансових операцій.

Основна концепція первинного фінансового моніторингу полягає в тому, що суб'єкти, що його реалізують, мають безпосередній контакт з особами, які можуть займатися процесом легалізації неправомірно набутих доходів. СПФМ можуть ефективно ідентифікувати цих осіб, проводити детальний аналіз їхньої діяльності, реєструвати підозрілі операції і отримувати інформацію про учасників цих операцій.

Фінансовий моніторинг представляє собою конкретну форму фінансового контролю, де ефективність не вимірюється кількісними даними виявлених порушень, але кількістю фінансових зловживань, що вдалось попередити. Власне попередження незаконної фінансової діяльності стає можливим завдяки реалізації заходів контролю та перевірки в процесі проведення фінансових операцій або перед таким проведенням.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

Для глибшого розуміння легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та для ефективної протидії цьому явищу, цілком зрозуміло є дослідити сучасні типологічні схеми цього процесу. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, представляє собою вкрай складний процес, який включає в себе різноманітні операції, що реалізуються різними методами та неперервно удосконалюються. Виявлення та зупинення стратегій легалізації доходів, що надходять із злочинних джерел, а також фінансування тероризму, представляє собою ключову діяльність суб'єктів фінансового моніторингу та правоохоронних органів, які встановлюють та розслідують економічні правопорушення.

Важливо відзначити, що із кожним роком, разом із процесом глобалізації, схеми відмивання лише вдосконалюються. Це вимагає більш уважної роботи підрозділів фінансової розвідки та правоохоронних органів. Отже, в умовах такого постійного удосконалення виникає особливо актуальне завдання – виявлення стандартних стратегій легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Розглянемо ці типові схеми, як представлено Державною службою фінансового моніторингу України.

Корупція представляє собою одну з найсерйозніших загроз як для суспільства, так і для держави в цілому. Вона має прямий вплив на розвиток суспільства, соціальний прогрес, економічну, національну безпеку України, інвестиційний клімат та міжнародний імідж.

Хоча в Україні на сьогодні проводяться заходи щодо запобігання та протидії корупції, найбільш масштабні корупційні схеми, як правило, реалізуються посадовими особами органів державної влади, державних та комунальних підприємств. Серед найпоширеніших видів корупційних злочинів можна визначити хабарництво, розкрадання бюджетних коштів, службове підроблення, зловживання владою або службовим становищем.

Нижче поданий ілюстративний випадок, пов'язаний з корупційними практиками.

Встановлено, що на банківський рахунок члена сім'ї національного публічного діяча внесено понад 100 млн. грн. готівки. Важливо зауважити, що для підтвердження походження зазначених готівкових коштів використовувалися неправдиві довідки про отримані доходи, які у сотні разів перевищували офіційні доходи (рис.2.1).

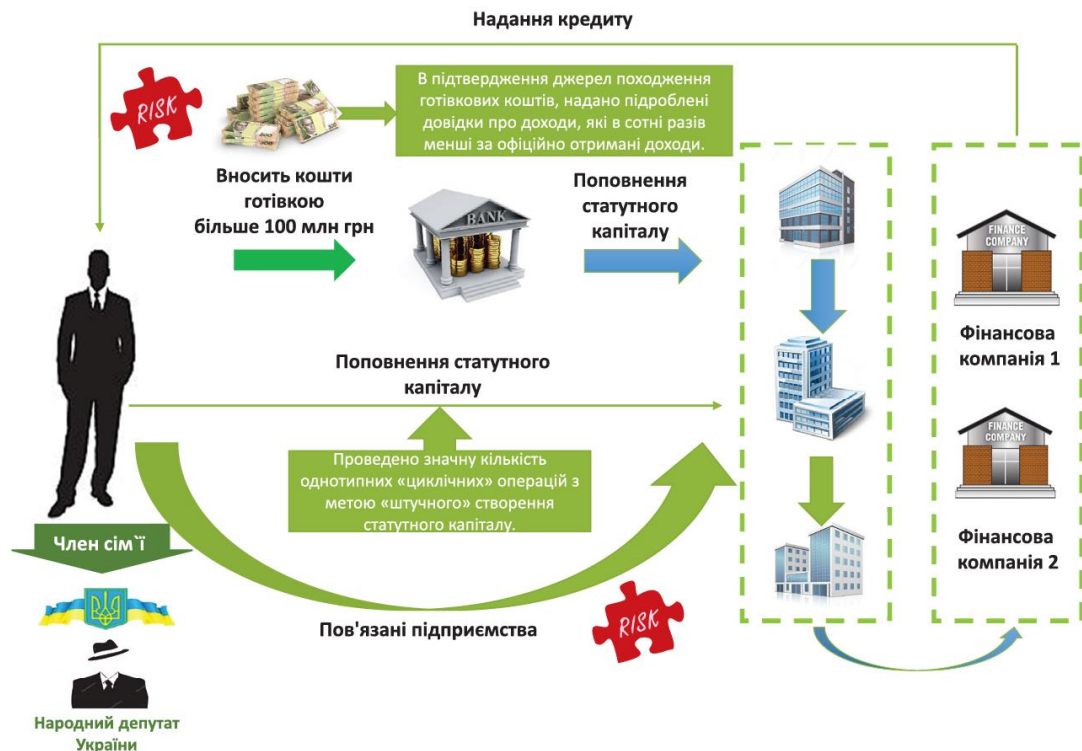

Рис.2.1. Легалізація коштів через члена сім'ї національного публічного діяча за допомогою створення статутного капіталу

Джерело: складено за даними [1]

Після цього гроші були переказані на банківські рахунки підконтрольного члена сім'ї національного публічного діяча для формування статутного капіталу підприємства. Далі вони були спрямовані на афілійовані юридичні особи та циклічно поверталася, об'єднуючись з іншими коштами у зворотному напрямку. Загалом було здійснено велику кількість аналогічних кругових фінансових операцій, спрямованих на "штучне" формування статутного капіталу.

Бюджетні фонди вважаються привабливим джерелом для одержання незаконних прибутків через великі обсяги, які відводяться на фінансування діяльності державних підприємств, територіальних громад та інших суб'єктів, що отримують фінансування з державних та місцевих бюджетів. В наш час велика частина бюджетних коштів спрямовується на ремонт доріг в рамках програми "Велике будівництво". Крім того, значні закупівлі за рахунок бюджету проводяться для потреб військового сектору, медичної сфери, що створює ризики корупції та недобросовісного використання бюджетних коштів.

Нижче подано типовий сценарій відмивання доходів, отриманих в результаті розкрадання, недобросовісного використання державних коштів та фінансів суб'єктів господарювання в державному секторі економіки.

Під час фінансового розслідування було встановлено, що кошти, які раніше були передані від установ державного сектору на рахунок учасників програми "Велике будівництво" як розрахунок за надані роботи з будівництва та ремонту доріг, були зараховані на рахунок Підприємства А як внесок за постачання піску, щебеню та ґрунту (рис.2.2).

При цьому виявлено, що у Підприємства А відсутні будь-які дозволи чи ліцензії на видобування корисних копалин, і це підприємство фактично діє як посередник, при цьому фактичної поставки товарів на адресу підприємств-учасників національної програми не відбулося.

Отримані Підприємством А кошти від учасників програми подальшим чином, через декілька суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, були

перераховані як розрахунок за надані роботи та послуги. Також ці кошти були використані як фінансова допомога на користь суб'єктів господарювання, які можливо мають готівкові кошти і займаються оптовою та роздрібною торгівлею, а також в сфері азартних ігор, таких як лотереї.

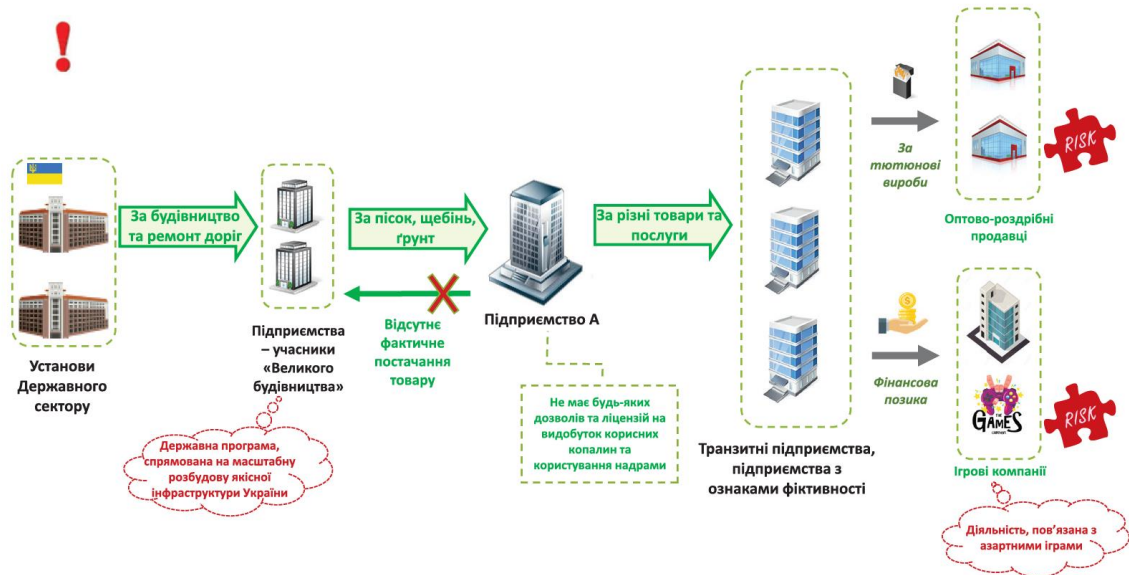

Рис.2.2. Легалізація засобів, отриманих в результаті розкрадання бюджетних коштів, за допомогою використання підприємств із позначками фіктивності та таємного обготівковування

Джерело: складено за даними [1]

Досвід фінансових розслідувань демонструє, що існує високий попит на "продаж" неофіційної готівки. Ці операції здійснюються поза банківською системою, що робить їх важкими для виявлення. Підприємства реального сектору економіки прикладають різні зусилля для зменшення своїх зобов'язань з податку на додану вартість, і, отже, попит на "послуги" ухилення від оподаткування залишається високим. Зазвичай такі послуги надаються професійними мережами, які включають юридичні особи, що накопичують гроші, підприємці-фізичні особи та підприємства реального сектору економіки з наявністю готівкових коштів.

Типовий сценарій, пов'язаний з відмиванням протиправно набутих прибутків через традиційні конвертаційні центри і за допомогою стратегій "зустрічних потоків" представлено нижче.

Держфінмоніторинг спільно з правоохоронним органом виявили обширну схему, яка включає участь професійної мережі у відмиванні коштів з метою ухилення від сплати податків. Ця схема базується на штучному формуванні податкового кредиту з ПДВ та наступному переведенні безготівкових коштів у готівку через механізм "зустрічних потоків" (рис.2.3).

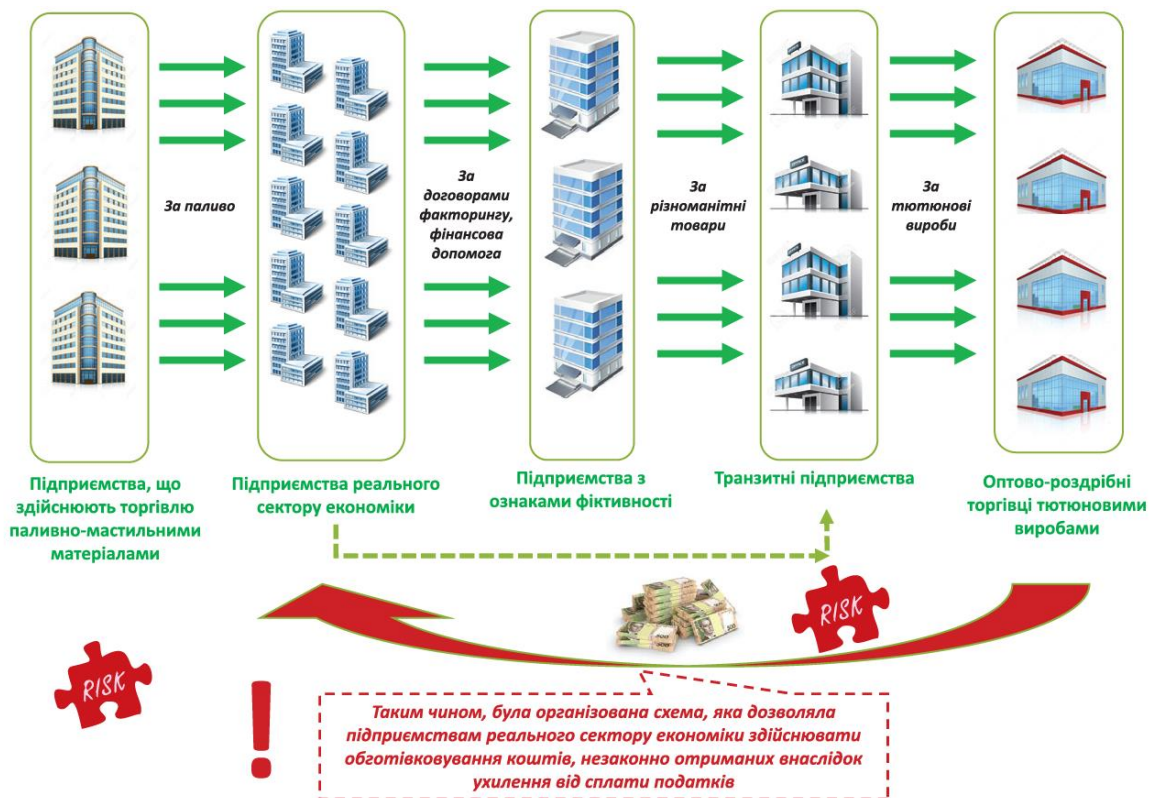

Рис.2.3. Легалізація доходів за допомогою механізму "зустрічних потоків"

Джерело: складено за даними [1]

За допомогою підприємств оптово-роздрібної торгівлі тютюновими виробами здійснюється цей процес. У результаті фінансового розслідування встановлено, що кошти перекладались на рахунки групи підприємств з ознаками фіктивності через ряд підприємств реального сектору економіки, які,

своєю чергою, отримували їх від інших учасників, активних на ринку торгівлі паливно-мастильними матеріалами.

Звертає на себе увагу той факт, що під час передачі коштів на користь Групи підприємств із ознаками фіктивності (нові підприємства із єдиним учасником, які не декларують доходи та не сплачують податки і не мають ресурсів для господарювання), були використані фінансові інструменти, такі як "оплата за договором факторингу" та "фінансова допомога". Ці інструменти служили для розриву ланцюга переміщення товарів відповідно до податкових накладних, ускладнюючи об'єднання окремих суб'єктів господарювання в єдину конвертаційно-транзитну групу.

Виявлені грошові пересування, що стосуються пересування фінансових ресурсів з рахунків компаній, які виявляють ознаки умисної неправдивості, через проміжні транзитні фірми, застосовуючи механізм "зустрічних потоків". Гроші були передані на користь оптово-роздрібних торговців тютюновими виробами, які забезпечують послуги з перетворення безготівкових коштів у неофіційну готівку.

Фінансування тероризму (сепаратизму) є актуальною проблемою, що залишається без вирішення в сучасному суспільстві. Це явище характеризується високим рівнем суспільної небезпеки, і його виникнення може призвести до масових людських жертв і провокацій військового конфлікту.

Типовий приклад, пов'язаний з фінансуванням тероризму та сепаратизму, представлений нижче.

Під час фінансового розслідування виявлено, що благодійні фонди та інституції іноземної країни регулярно надсилали значні суми грошей на рахунки українських громадських організацій та підприємств як благодійну допомогу. Після цього вказані кошти трансфертувались на рахунки фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб як безповоротна фінансова допомога. Більшість фізичних осіб-підприємців були зареєстровані перед отриманням фінансової допомоги (рис.2.4).

Рис.2.4. Фінансування сепаратизму за допомогою неприбуткових організацій

Джерело: складено за даними [1]

За інформацією в загальнодоступних джерелах, уряд іноземної країни, через свої державні фонди та установи, надає фінансову допомогу для сприяння економічному розвитку прикордонної області України, яка межує з цією країною і має значну кількість громадян з різним етнічним походженням.

Водночас виявлено, що ці кошти використовуються для прихованої підтримки дії, спрямовані на порушення стабільності суспільно-політичної обстановки в конкретних регіонах України. Це включає здійснення радикальних заходів, спрямованих проти інтересів України, таких як розповсюдження сепаратистської літератури, викривлення історії, псування культурних пам'яток з метою розпалювання міжнаціональної ворожнечі та інші аспекти.

Один з учасників заснування компаній, які отримали кошти від іноземних НПО, виявився колишнім народним депутатом України.

Український страховий ринок, через свої особливості, виявляє високу вразливість до використання в схемах легалізації (відмивання) коштів,

отриманих незаконним шляхом. Сумніви щодо фінансових операцій, здійснених страховими компаніями, можна оцінювати за такими основними критеріями:

1. Виведення коштів підприємств реального сектору економіки шляхом укладення угод страхування ризиків, які мало ймовірні в реальному житті.
2. Сплата коштів у формі страхового відшкодування на підставі штучно створеного страхового випадку.
3. Виплата винагороди агентам підприємств з підозрою на умисну неправдивість перед проведенням дій на страховому ринку, інформацію про які є складно підтвердити.
4. Здійснення розрахунків та формування резервів страхових компаній з використанням "сміттєвих" цінних паперів.

Ілюстративний приклад представлений нижче.

Виявлено, що фізична особа та підконтрольні їй компанії відкрили рахунки в різних банківських установах. По одному з рахунків вказаної особи була надана позика від Підприємства А. Вона внесла гроші готівкою та передала їх на рахунок Підприємства Б як поповнення статутного капіталу. Підприємство Б, в свою чергу, повернуло кошти на її рахунок у вигляді гарантійного внеску за договором купівлі-продажу облігацій внутрішніх державних позик. Важливо зазначити, що для здійснення подібних операцій фізичній особі бракувало офіційно декларованих доходів. За подібною схемою протягом невеликого періоду часу були проведені операції на значні суми в різних банках з декількома іншими підприємствами (рис.2.5).

Далі фізична особа уклала в одному з банківських установ додаткову угоду про розірвання договору купівлі-продажу ОВДП і спробувала повернути кошти на користь Підприємства Б, але банк відмовив у здійсненні цієї операції. Джерелом для цього були надходження від продажу акцій Підприємству Д. Отже було впроваджено схему, що передбачала проведення повторюваних фінансових операцій для приховування незаконного походження коштів та їх подальшого повернення на рахунки цієї фізичної особи.

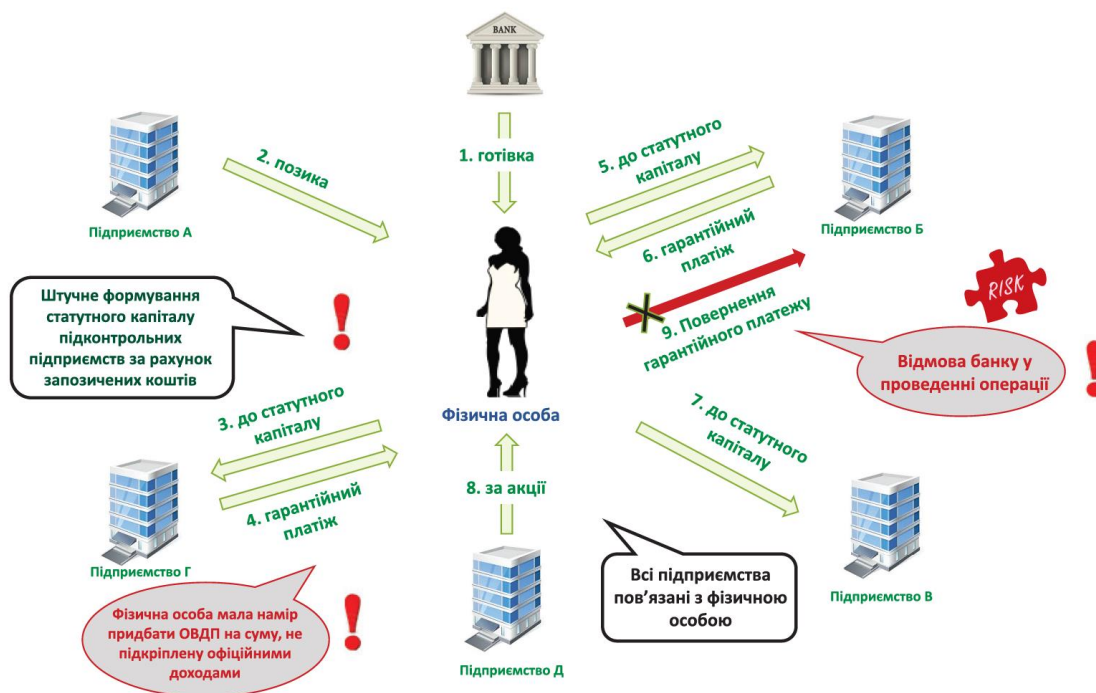

Рис.2.5. Маніпулювання правовими документами з метою таємниці або приховання нелегального походження коштів.

Джерело: складено за даними [1]

Правоохоронні органи систематично розкривають та припиняють кримінальну діяльність осіб, які займаються нелегальною торгівлею зброєю та особливо небезпечними хімічними речовинами.

Проблема боротьби з наркозлочинністю є однією з найактуальніших соціальних проблем в Україні. Згідно статистичних даних Національної поліції, частка наркозлочинів у загальній кількості зареєстрованих правопорушень складає 16%.

Торгівля людьми та поширення порнографії представляють собою глобальний злочинний бізнес і сучасну форму рабства, що залишається однією з найбільш актуальних проблем у сучасних правових та економічних системах національного та міжнародного рівня.

Отже, існує різноманіття схем відмивання коштів. Проте дослідження, аналіз, систематизація та розкриття їх є ключовим етапом для розробки різних антилегалізаційних заходів.

2.2. Аналіз та оцінка функціонування національної системи фінансового моніторингу

Від початку російської військової агресії, Державна служба фінансового моніторингу України, що є складовою фінансової розвідки країни, активно зосередила свою увагу на впровадженні заходів для притягнення країни-терориста до міжнародної відповідальності за здійснені нею злочини проти мирного населення. Це включає в себе протидію відмиванню нелегальних коштів, поширенню зброї масового знищення та фінансуванню тероризму.

З початку війни, національний підрозділ фінансової розвідки переглянув та актуалізував свої пріоритети роботи. Разом з партнерами національного та міжнародного рівня Держфінмоніторинг спрямовав свою діяльність на наступні важливі напрями:

- взаємодія з FATF для введення санкцій проти рф, зокрема, щодо виключення її з членства в цій організації та включення до списку, який визначений FATF як "чорний";
- узгодження зусиль з MONEYVAL;
- взаємодія з Егмонтською групою для введення санкцій проти рф, зокрема, для усунення її з рядів членів цієї організації;
- взаємодія з іншими регіональними організаціями, що аналогічні FATF, зокрема з APG, для ізоляції росії;
- гарантування спільних фінансових розслідувань разом із закордонними правоохоронними органами та співпраця з іноземними фінансовими регуляторами та відповідними криптовалютними установами щодо впровадження заходів для запобігання негативним наслідкам у бізнесі з рф;
- блокування фінансових рахунків спільників, розслідування справ державних зрадників, аналіз повідомлень стосовно грошових операцій, зупинення транзакцій, участь у роботі "Task Force" і передача матеріалів правоохоронним структурам;

- реалізація Національної оцінки ризиків та вивчення деконструктивного впливу росії на Світовий порядок і Глобальну фінансову безпеку та інші відповідні ініціативи.

Для оцінки поточного стану легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, слід відзначити, що ключовим органом виконавчої влади, що втілює державну політику в області запобігання та боротьби з легалізацією доходів та відповідає за практичне впровадження антилегалізаційних заходів, є Держфінмоніторинг. Одним з завдань, що покладено на Держфінмоніторинг, є проведення збору, обробки та аналізу даних щодо фінансових операцій, які підпадають під фінансовий моніторинг, як операційного, так і стратегічного характеру.

На рисунку 2.6 відображено зміни у кількості отриманих повідомлень.

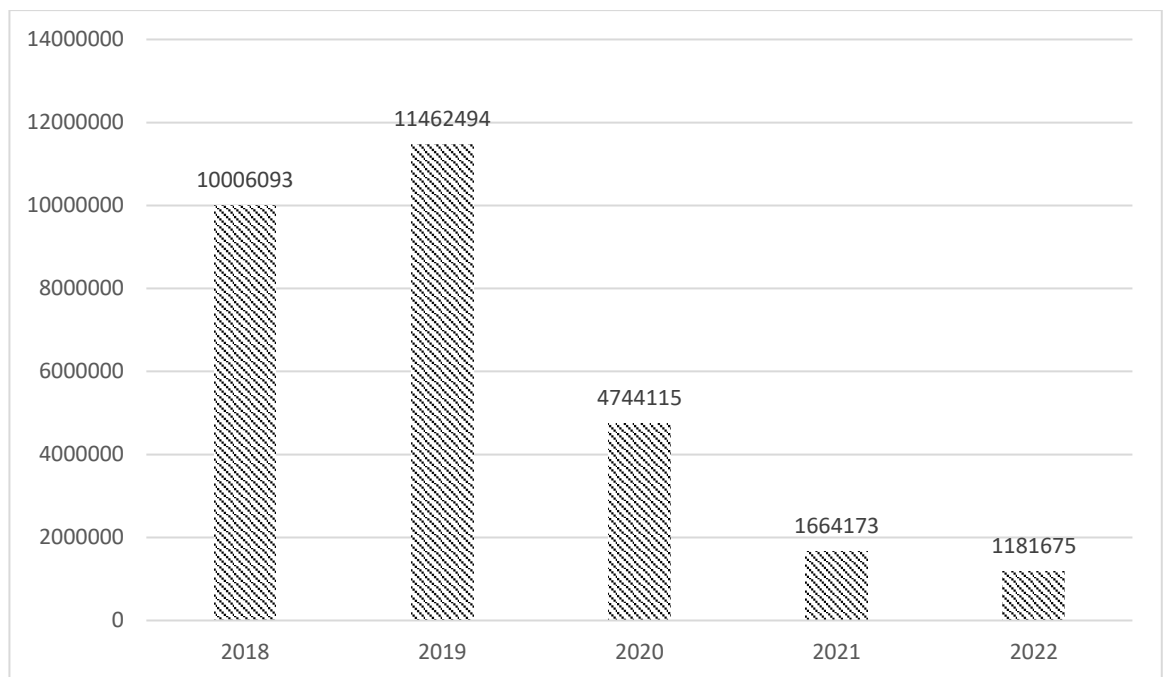

Рис.2.6. Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, які надійшли до Державної служби фінансового моніторингу України в період з 2018 по 2022 роки, од.

Джерело: складено за даними [15]

За даними, представленими на рисунку 2.6, можна визначити виражену тенденцію до зменшення кількості повідомлень, які надходять до Державної служби фінансового моніторингу. Цю тенденцію можна пояснити

підвищенням порогових значень фінансових операцій відповідно до нової редакції Закону про фінансовий моніторинг, застосуванням ризик-орієнтованого підходу СПФМ та введенням воєнного стану в Україні.

Зазвичай банківські установи є основними відправниками інформації про фінансові операції, і в 2022 році їхня участь в надсиланні повідомлень становила 99,55% (рис. 2.7).

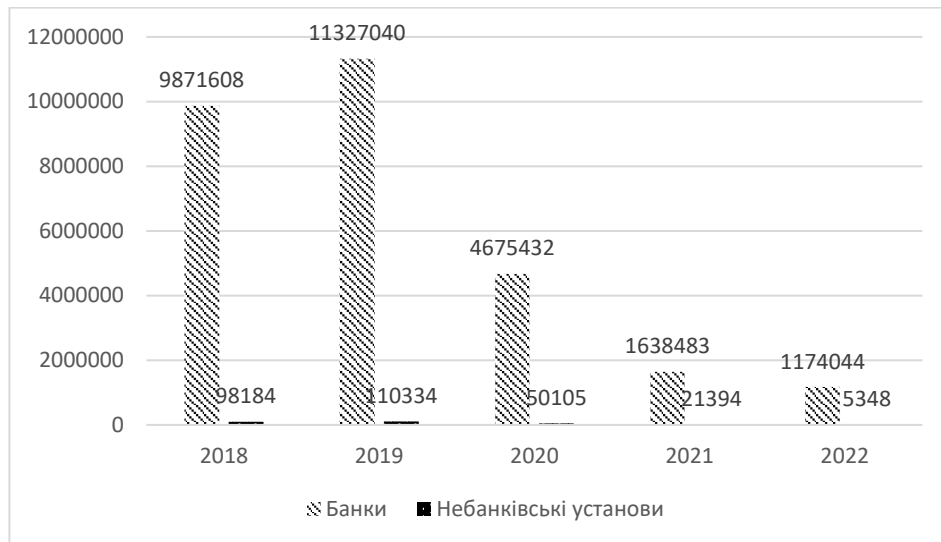

Рис.2.7. Динаміка кількості повідомлень про фінансові операції, наданих як банками, так і небанківськими установами впродовж періоду з 2018 по 2022 роки, од.

Джерело: складено за даними [15]

Отримана інформація щодо фінансових операцій проходить аналітичну обробку, і на основі отриманих результатів аналізу формуються досьє (рис. 2.8). У порівнянні з попереднім роком, за 2022 рік кількість відкритих досьє зменшилась приблизно на 10% або на 559 порівняно з впровадженням воєнного стану.

Досьє проходить аналіз для визначення можливих підстав, що фінансова операція може бути пов'язана із відмиванням коштів чи фінансуванням тероризму, або вчиненням іншого правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом України. Фахівці Державної служби фінансового моніторингу проводять аналіз сумнівних фінансових операцій, використовуючи ризик-орієнтований підхід з урахуванням міжнародного

досвіду в боротьбі з відмиванням коштів чи фінансуванням тероризму. Під час проведення перевірок у 2022 році було припинено 475 фінансових операцій, причому значна частина зупинених операцій виявилася пов'язаною із колабораційною діяльністю, фінансуванням тероризму та сепаратизму.

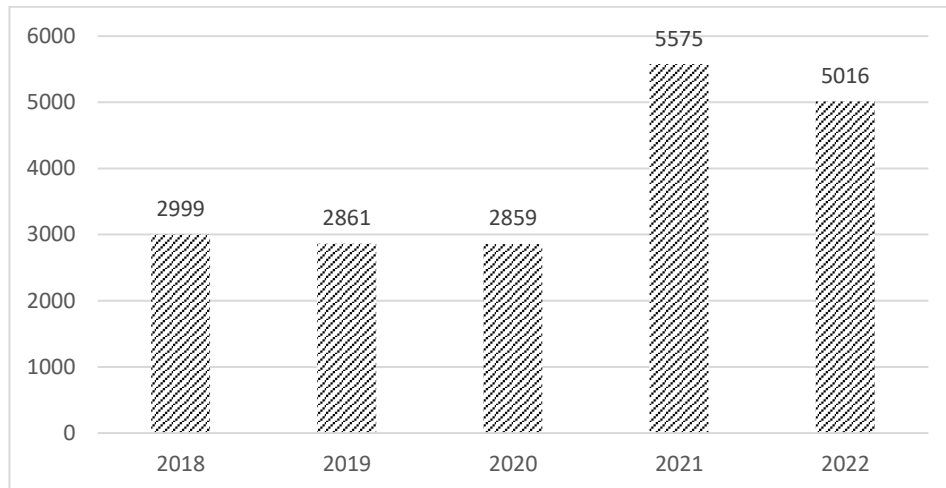

Рис.2.8. Динаміка формування досьє в період з 2018 по 2022 роки, од.

Джерело: складено за даними [15]

Протягом 2018-2019 років зафіксовано тенденцію до зростання частки повідомлень про фінансові трансакції, що перевищують встановлені обмеження. Однак з 2020 року, відбувається зміна тенденції – відбувається перехід отриманих повідомлень на підозрілі фінансові операції (рис.2.9).

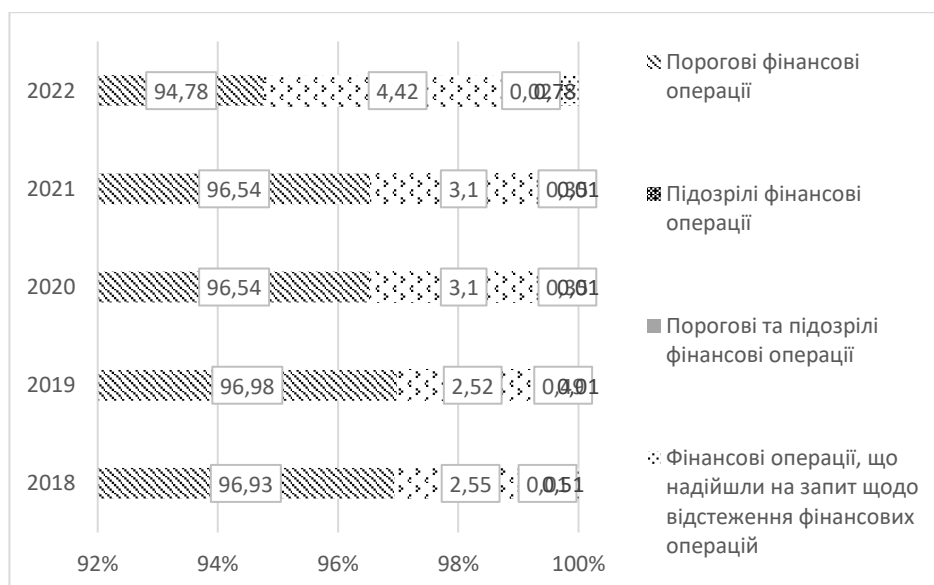

Рис.2.9. Динаміка та структура отриманих Держфінмоніторингом України повідомлень за період з 2018 по 2022 рік, %

Джерело: складено за даними [15]

Впродовж аналізу Держфінмоніторинг використовує світовий досвід у протидії легалізації "брудних" коштів та застосовує ризик-орієнтований підхід. Держфінмоніторинг одержує додаткові дані від суб'єктів відповідно до їх запитів. Наприклад, протягом 2022 року Державна служба фінансового моніторингу надіслала 21 430 запитів щодо отримання додаткових даних до 71 банку. Результатом цієї діяльності є формування файлів для здійснення фінансових розслідувань (рис.2.10).

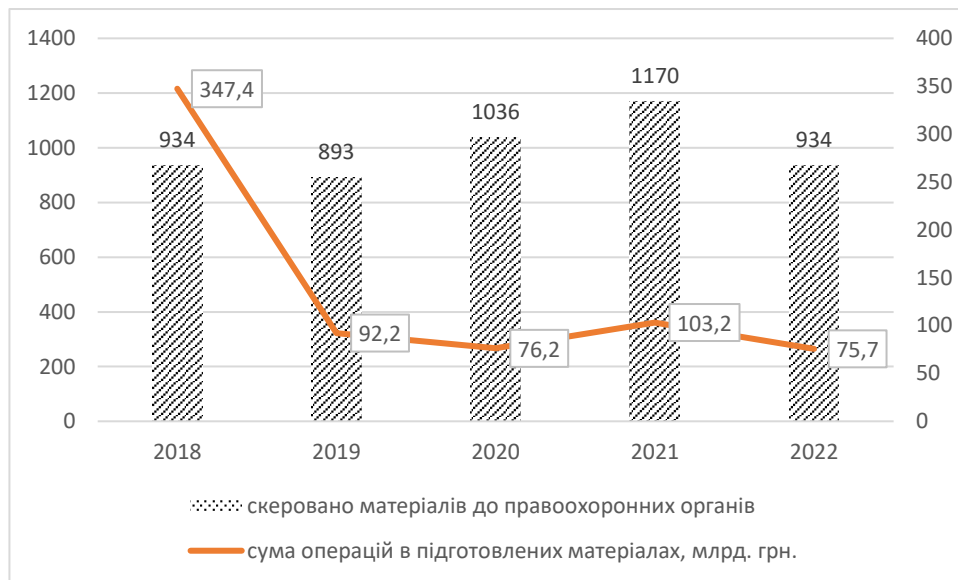

Рис.2.10. Динаміка надісланих матеріалів до правоохоронних органів у період з 2018 по 2022 рік

Джерело: складено за даними [15]

Під час досудових розслідувань правоохоронні органи використали у своїй діяльності 360 узагальнених матеріалів у 349 кримінальних провадженнях (рис. 2.11). Зазначено, що в результаті перевірки 66 матеріалів було розпочато 67 кримінальних проваджень. Правоохоронні структури завершили 9 кримінальних розслідувань, які були розпочаті в результаті подання в суд обвинувального акту та висвітлені у 9 узагальнених матеріалах.

Аналіз роботи Держфінмоніторингу вказує на зменшення інформування СПФМ Держфінмоніторингу протягом 2020-2022 років, що спричинено введенням у дію оновленої версії Базового Закону. Також важливо зауважити про зменшення ефективності опрацювання правоохоронними органами

узагальнених матеріалів та ухвалення судових рішень із обвинуваченнями в справах, що стосуються легалізації коштів та фінансування тероризму.

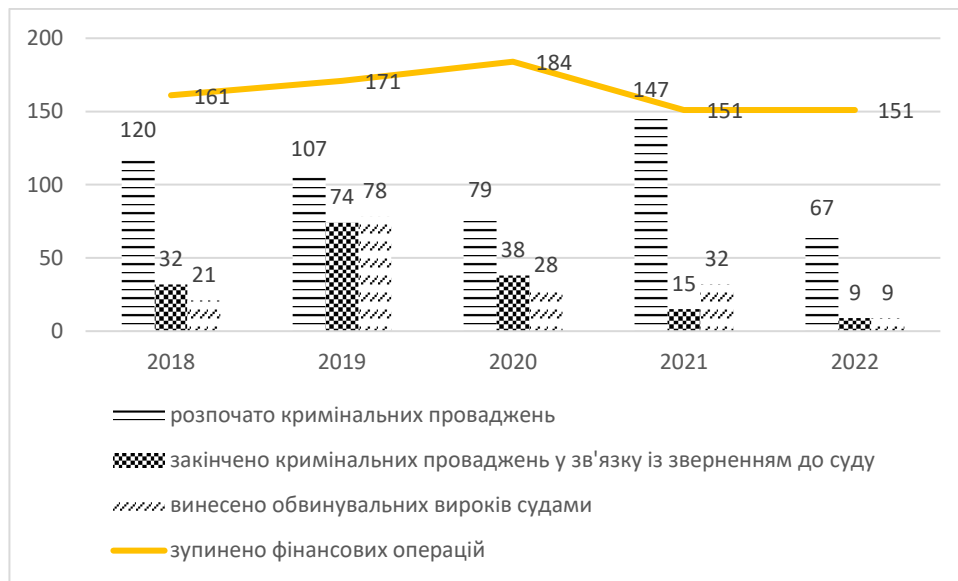

Рис.2.11. Динаміка результатів роботи правоохоронних органів з узагальненими матеріалами за період з 2018 по 2022 роки, од.

Джерело: складено за даними [15]

Впродовж 2022 року Держфінмоніторинг інтенсивно взаємодівав та обмінювався даними з 147 ідентичними установами іноземних країн. Впродовж 2022 року було надіслано 1 242 вимоги до 147 іноземних організацій, і 965 відзивів на дані запити було отримано з 104 іноземних організацій.

Державна служба фінансового моніторингу також одержала 245 вимог з 46 іноземних компаній та розглянула 395 запитів, надіславши відповіді до 67 аналогічних іноземних установ (рис. 2.12).

У 2022 році спостерігався інтенсивний обмін інформацією Держфінмоніторингу, зокрема проведення запитів, з такими аналогічними установами:

- Республіки Кіпр (було вислано 59 запитів);
- Швейцарської Конфедерації (було вислано 54 запити);
- Сполучених Штатів Америки (було вислано 46 запитів);
- Республіки Польща (було вислано 43 запити);
- Об'єднаних Арабських Еміратів (було вислано 38 запитів);

- Сполученого Королівства (було вислано 37 запитів).

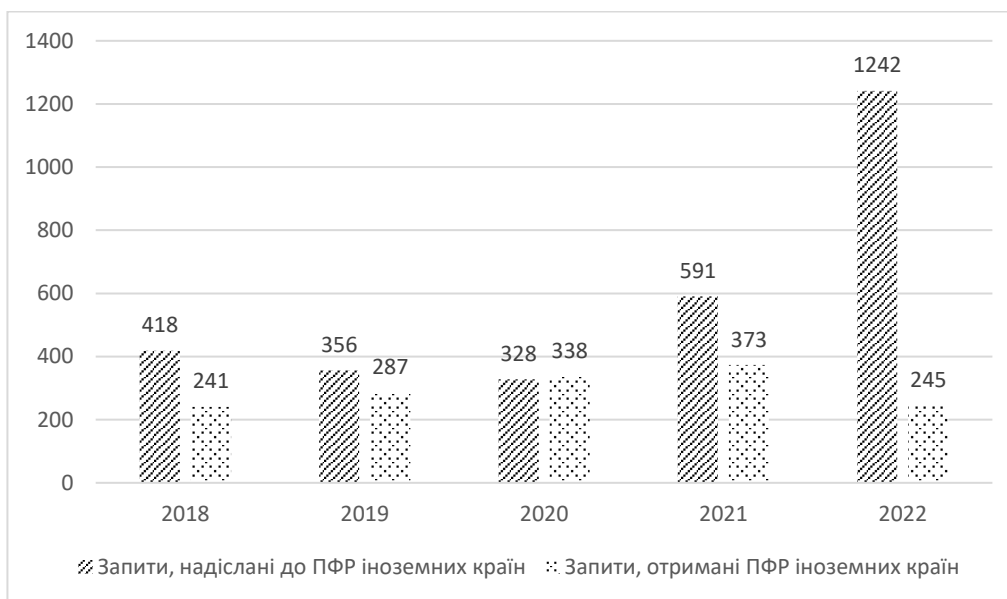

Рис.2.12. Динаміка подання та отримання запитів у період з 2018 по 2022 рік, од.

Джерело: складено за даними [15]

Також слід відзначити, що протягом 2022 року найбільшу кількість запитів надійшло від наступних аналогічних установ:

- Республіки Польща (36 отриманих запитів);
- Латвійської Республіки (32 отримані запити);
- Словацької Республіки (22 отримані запити);
- Чеської Республіки (17 отриманих запитів);
- Литовської Республіки (11 отриманих запитів);
- Сполучених Штатів Америки (9 отриманих запитів);
- Князівства Ліхтенштейн (8 отриманих запитів).

Національний підрозділ фінансової розвідки відіграє значущу роль у сприянні міжнародному співробітництву, активно бере участь у різноманітних міжнародних заходах та конференціях. Стосовно міжвідомчої взаємодії, Держфінмоніторинг активно залучається до розробки загальних законодавчих актів у сфері запобігання легалізації коштів злочинного походження, співпрацюючи з різними міністерствами та відомствами.

Висновки до розділу 2

Оскільки процес легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, є надзвичайно складним та етапним, включаючи велику кількість операцій, що реалізуються різними методами і постійно удосконалюються, Державна служба фінансового моніторингу подає найбільш поширені сценарії легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, а саме: легалізація грошей з податкових злочинів; діяльність, пов'язана із наданням фінансової підтримки рухам сепаратистського та терористичного спрямування.; легалізація доходів, використовуючи ринок страхування та фондовий ринок; легалізація коштів, джерелом яких є торгівля зброєю; легалізація доходів від торгівлі наркотиками та психотропними речовинами; легалізація коштів від шахрайських дій; відмивання доходів від кіберзлочинів; вчинення злочинів та легалізація доходів через віртуальні активи тощо.

Пандемія COVID-19 та військовий конфлікт відбулися не лише на громадянах та економічних процесах в країні, але й внесли зміни у схеми відмивання доходів, отриманих незаконним шляхом, фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення. Спостерігається розширення використання новітніх технологій для фінансових операцій, що надає злочинцям нові можливості здійснення економічних злочинів.

Державна служба фінансового моніторингу, як національний відділ фінансової розвідки, забезпечує координацію дій суб'єктів фінансового моніторингу на різних рівнях, виконує збір та обробку інформації про фінансові операції, їх систематизацію і готує необхідні матеріали для подальшого передавання відповідним правоохоронним органам. Крім обробки інформації щодо фінансових операцій, наданої суб'єктами первинного фінансового моніторингу, Державна служба фінансового моніторингу здійснює аналітичну та законотворчу діяльність, організовує підготовку та перепідготовку кадрів і встановлює співпрацю на міжвідомчому та міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

3.1. Напрями вдосконалення державної політики у сфері антилегалізаційної системи

Незважаючи на активність механізму національного фінмоніторингу залишається чимало питань, які потребують більш глибокого аналізу та дослідження. Однією з таких сфер є визначення пріоритетних напрямків удосконалення державної політики з легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Перед формулюванням такого визначення слід ретельно розглянути поточні ризики та загрози, що існують в рамках запобігання та протидії легалізації (відмиванню) неправомірно отриманих доходів і фінансуванню тероризму. Зокрема, на рівні законодавства визначено:

Зовнішні ризики:

1. Зміни в законодавчій базі, пов'язані з пов'язані з повноваженнями Держфінмоніторингу, можуть не відповідати стандартам, що прийняті на міжнародному рівні.

2. Може виникати несумісність між завданнями Програми стратегічного розвитку та завданнями, передбаченими документами на більш високому рівні.

3. Падіння рівня довіри та загальної підтримки Держфінмоніторингу і зменшення інтересу до об'єктивних результатів його діяльності.

4. Недостатність фінансових та матеріально-технічних ресурсів, доступних Держфінмоніторингу.

5. Зміни до міжнародних стандартів, що стосуються завдань та повноважень Держфінмоніторингу, які можуть залишитися не втілені в національному законодавстві.

6. Невчасне або неповне надання інформації Держфінмоніторингу від державних органів, яке не відповідає умовам укладених угод, договорів та протоколів щодо інформаційної взаємодії.

7. Значні пошкодження або втрата баз даних, автоматизованих систем та програмного забезпечення через вірусні атаки на основне програмне забезпечення (включаючи знищення ключових облікових записів або втрату даних, обмеження доступу, або несанкціонований витік конфіденційної інформації).

8. Відсутність прямого доступу до інформації з баз даних та інших реєстрів державних органів.

Внутрішні ризики:

1. Обмежений розвиток Держфінмоніторингу через відсутність кваліфікованого та професійного персоналу, а також низький рівень мотивації працівників.

2. Модернізація практики Держфінмоніторингу може затримуватись через недостатнє забезпечення працівників фінансової розвідки методичними матеріалами та посібниками щодо застосування міжнародних стандартів.

3. Впровадження нових форм і методів роботи та відмова від застарілих практик у проведенні аналізу інформації може сповільнювати процес розвитку Держфінмоніторингу.

4. Відсутність сучасної інформаційно-технічної системи для аналізу фінансових операцій, що викликають підозри.

5. Відсутність єдиної інформаційно-технічної платформи для обробки та аналізу фінансової інформації, а також відсутність оновлених версій існуючого програмного забезпечення.

6. Ризик змін в операційній незалежності та автономності Держфінмоніторингу [23].

Необхідність впровадження реформ у систему протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму визнається на державному рівні і підтверджується розробкою та прийняттям ряду нормативних актів, у тому числі «Програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року» [23] та «Плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року» [24].

Програма стратегічного розвитку Держфінмоніторингу України до 2024 року встановлює наявність проблем і визначає основні напрями реформування системи протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, а саме:

1. Гарантування ефективності роботи системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (перегляд вітчизняного законодавства з метою оптимізації антилегалізаційних положень для їх узгодження з міжнародними вимогами та рекомендаціями; використання передових цифрових технологій у ході антилегалізаційної діяльності; швидка конфіскація та арешт майна для проведення досудового розслідування випадків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; застосування світового досвіду при проведенні національної оцінки ризиків; заохочення прозорості інформації щодо суб'єктів господарювання; систематизація нормативного регулювання в галузі віртуальних активів та сектору нерухомості; поліпшення механізму використання ризик-орієнтованого підходу; своєчасне оновлення інформації в списку осіб, пов'язаних з терористичною та сепаратистською діяльністю; забезпечення регулярного проведення досліджень легалізаційних схем та підготовка типологічних досліджень у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; покращення механізму подання СПФМ інформації щодо фінансових операцій) [23].

2. Забезпечення ефективності роботи системи досудового розслідування та судового провадження у випадках відмивання злочинно набутих коштів (постійний аналіз фінансових операцій з метою виявлення проявів легалізаційних процесів та оперативне повідомлення Державної служби фінансового моніторингу про це; виявлення фактів злочинної діяльності та процесів відмивання доходів, одержаних від такої діяльності, злочинними групами; ефективне та оперативне використання інформації про злочини легалізації компетентними органами у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; ефективне прийняття заходів для припинення фінансування терористичної діяльності та застосування принципу невідворотності покарання за вчинення таких злочинів; виявлення та зупинення нелегального переміщення товарів, конвертації безготівкових коштів у готівку та зворотного процесу, корупційних дій, торгівлі людьми, зброєю і інших схожих правопорушень).

3. Забезпечення міжнародної та міжвідомчої взаємодії у галузі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (активна участь Державної служби фінансового моніторингу в міжнародних ініціативах у галузі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; обмін інформацією з іноземними подібними організаціями, укладання угод про взаємодію та інші відповідні заходи).

4. Забезпечення проведення наукових, освітніх та просвітницьких ініціатив у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (організація навчання та перекваліфікація фахівців в галузі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму; забезпечення створення навчальних та методичних матеріалів у галузі протидії легалізації доходів злочинного походження; сприяння здійсненню наукових досліджень у зазначеній галузі).

5. Забезпечення прозорості у веденні антилегалізаційних заходів (здійснення освітніх заходів серед громадськості щодо негативних наслідків легалізаційних процесів; розповсюдження основних досягнень у сфері

ПВК/ФТ через засоби масової інформації; удосконалення системи взаємодії між громадянським суспільством та учасниками системи фінансового моніторингу).

Запропоновані стратегічні напрями призначені для усунення поточних недоліків у якості та ефективності контролю за протидією легалізації доходів злочинного походження та фінансування тероризму, а також сприяють підвищенню стандартів фінансового моніторингу.

Наразі, процедура відповіді правоохоронних органів на матеріали, які надійшли від Держфінмоніторингу України, та їх взаємодія для виявлення реалізації кримінальних схем та обмін інформацією щодо результативності проведеної роботи залишаються довготривалими та негативно впливають на досягнення високих рівнів ефективності фінансового моніторингу. Ця ситуація негативно позначається на показниках дієвості заходів протидії легалізації доходів злочинного походження.

Часто відділи державної реєстрації, Державна податкова служба України та правоохоронні органи не реагують на інформацію СПФМ стосовно ідентифікації осіб з метою перевірки існування непогашеної судимості чи засудження за корисливі злочини проти закону, які не були законодавчо скасовані (наприклад тероризм та інші). Крім того, Держфінмоніторинг не надає інформацію суб'єктам первинного фінансового моніторингу про порушення/закриття кримінальних справ, винесення судових рішень у зв'язку з кримінальними провадженнями та інші події.

Для підвищення ефективності фінансового моніторингу слід брати до уваги, що моделі легалізації доходів, здобутих незаконним чином, постійно модернізуються, і незаконно отримані кошти перемішуються з офіційними джерелами доходів. Для цього потрібно здійснювати систематичний фінансовий моніторинг, упорядковувати та проводити аналіз над інформацією, що стосується руху фінансових ресурсів та інших матеріальних активів. Це дозволить визначити можливість введення доходів, які були отримані злочинним шляхом, у легальні фінансові потоки банківських та

інших установ, а також прогнозування фінансових можливостей та поведінку відповідного суб'єкта господарювання у майбутньому.

У ході фінансового моніторингу залишаються значущі ризики, пов'язані з діяльністю фінансових посередників, що вимагає налагодження співпраці Держфінмоніторингу з НБУ для передбачення легалізаційних процесів. Також належить враховувати галузеві та регіональні загрози. Отже, як стратегічний підхід, так і тактичні заходи фінансового моніторингу повинні бути визначені на основі результатів превентивного аналізу потенційних ризиків легалізації незаконних доходів.

Надзвичайно важливо встановлювати моніторинг фінансових потоків для виявлення операцій, пов'язаних з фінансуванням терористичної діяльності. Ці операції можуть розпізнаватися за ознаками, такими як міжнародний характер, значні обсяги готівкових операцій, використання благодійних фондів, неурядових чи фіктивних організацій і інші.

В даному контексті для ефективного виявлення таких операцій необхідні спільні заходи міжнародних організацій, спрямованих на блокування каналів фінансування терористичних організацій та запобігання потоку незаконних фінансових ресурсів в Україну. Це включає в себе обмін інформацією з фінансовими розвідками інших країн. Крім того, необхідно здійснювати обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та користуватися міжнародними базами даних, що також передбачає проведення заходів з деофшоризації економіки, включаючи перевірку реєстрації та діяльності іноземних контрагентів.

Необхідно розв'язати проблему існування стійких тіньових банківських каналів, які використовуються для переміщення фінансових ресурсів через штучно створені зовнішньоторговельні контракти. Це також передбачає вдосконалення процедур митного і валютного контролю, а також збільшення зусиль у забезпеченні ефективного використання бюджетних коштів та запобіганні їхньому зловживанню.

Фінансовий моніторинг виступає ключовим інструментом для слідкування та аналізу фінансових потоків, забезпечуючи прозорість у всіх фінансових операціях. Його основною метою є виведення бізнесу з тіні та отримання інформації про рух фінансових ресурсів громадян і організацій.

Мета фінансового моніторингу заключається в досягненні остаточних результатів розслідування, арешту та конфіскації незаконно нажитих коштів і майна, а також притягнення осіб, винних у таких діях, до відповідальності. Ці показники служать показниками ефективності боротьби з економічними злочинами, корупцією, наркаторгівлею, торгівлею зброєю, боєприпасами, тероризмом та іншими серйозними правопорушеннями і вимірюються за критеріями доцільності та економічної ефективності.

З метою підвищення ефективності фінансового моніторингу вивчається можливість:

- створення системи фінансового моніторингу, в якій всі учасники можуть запитувати інформацію через Єдину централізовану інформаційну базу, а також організувати швидкий та оперативний обмін інформацією між органами державної влади;
- використання існуючих баз даних Державної податкової служби України та правоохоронних органів як фундаменту для створення системи фінансового моніторингу;
- включення до переліку об'єктів, які піддаються процесу легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, включаючи кошти, отримані внаслідок мінімізації податків, операції з бюджетними коштами, а також потоки, що поступають внаслідок ухилення від сплати митних і податкових платежів;
- оскільки органи, що мають повноваження, не завжди мають оперативну інформацію про операції на ринку цінних паперів та особисті дані їх учасників, важливо розробити методичні принципи обліку угод і операцій на ринку цінних паперів, де обов'язково фіксуються персональні дані учасників таких трансакцій;

- посилення контролю над структурою власності організацій, які здійснюють операції з грошовими ресурсами або іншим майном, включає в себе виявлення осіб, що одержують вигоду, та реальних власників. Наглядові органи повинні збирати інформацію про засновників (учасників) і фактичних власників організацій, які проводять фінансові операції або мають афілійовані структури;

- розробки інтегрованої системи звітності для правоохоронних та інших компетентних органів, яка включає інформацію про попереджені, виявлені, розкриті та розслідувані злочини, а також про переслідування осіб, які вчинили ці злочини;

- гарантування прозорості в фінансово-банківському секторі та інтенсифікація нагляду за обігом готівкових коштів у регіонах з підвищеним ризиком для запобігання злочинам;

- зміни від розкриття ізольованих злочинів до впровадження комплексних заходів з передбачення та припинення діяльності кримінальних організацій, які фінансують тероризм та виконують процес «відмивання» коштів отриманих від інших злочинів;

- застосування непрямих методів для моніторингу фінансів громадян, з метою зменшення ризиків легалізації та фінансування тероризму, а також поширення зброї масового знищення;

- виявлення подій перевезення валютних цінностей, готівкових коштів, дорогоцінних металів та виробів з них, а також товарів, які можуть слугувати для легалізації коштів чи фінансування тероризму;

- забезпечення відповідних фінансових, технічних, організаційних та кадрових умов для ефективної роботи системи фінансового моніторингу.

Для досягнення всіх вищезазначених результатів необхідно мати усталену політичну та соціальну ситуацію, розвинуті механізми та інституції фінансових ринків, ефективну систему грошового обігу, добре налагоджену ділову інфраструктуру і систему оподаткування. Також важливо гарантувати

захист особистості та її майна та активно боротися із тіньовою економікою та незаконною економічною діяльністю.

Впровадження заходів, спрямованих на поліпшення ефективності функціонування системи фінансового моніторингу, сприятиме зростанню надходжень до бюджетів державної системи, підвищить управлінську ефективність фінансових ресурсів та створять передумови для економічного росту та фінансової стабільності.

Пріоритетні заходи щодо вдосконалення фінансового моніторингу у справах ПВК/ФТ реалізуються систематично та комплексно, створюючи необхідні передумови для підвищення якості управління фінансами, ефективного функціонування ключових економічних інститутів, забезпечення фінансової стабільності та підтримки сталого економічного зростання.

3.2. Міжнародний досвід функціонування системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та можливість його впровадження в українську практику

Протидія відмиванню є однією з актуальних та важливих задач для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки та, відповідно, зміцнення позицій країни на міжнародному рівні. Це вимагає термінового дослідження зарубіжних систем протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванню тероризму, з метою використання передового досвіду для розроблення шляхів удосконалення вітчизняної системи протидії.

Сполучені Штати Америки, виступаючи як країна з провідною світовою економікою, стали однією з перших, яка вжила заходів щодо легалізації злочинних доходів. Керівні органи країни розпочали активну діяльність, спрямовану на створення системи протидії різним схемам, спрямованим на легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом. Важливою складовою цієї

системи стало встановлення законодавчої бази, яка регулювала б діяльність фінансових інститутів.

Значущим кроком у боротьбі з легалізацією злочинних доходів було прийняття в 1986 році Закону "Money Laundering Control Act", який вніс зміни до списку кримінальних правопорушень, пов'язаних з прямим або опосередкованим відмиванням доходів. Цей правовий акт виділив три окремі види кримінального злочину у сфері легалізації злочинних доходів:

- надання навмисно службовцями кредитних організацій допомоги при проведенні операцій, що можуть слугувати метою легалізації злочинних доходів;
- спонукання третіх осіб до відмивання великих сум (понад сто тисяч доларів США), отриманих від незаконної діяльності;
- навмисне роз'єднання перекладів з метою ухилення від відповідних вимог BSA.

Встановлені покарання за наведені злочини включають грошовий штраф, розмір якого може сягати півмільйона доларів США, або сплата суми, рівної вдвічі вартості відмитих доходів, з конфіскацією майна, а також обмеження свободи на строк до 20 років.

Закон щодо протидії наркотикам ("Anti-Drug Abuse Act"), що набрав чинності у 1988 році, усилив відповідальність, дозволяючи конфісковувати власність, використовувану в незаконних операціях з грошовими переказами, їх роздрібленні та привласненні третіми особами. Цей правовий акт дав Міністерству фінансів США право запитувати від кредитних установ будь-яку додаткову інформацію щодо операцій клієнтів. Закон також надав Міністерству фінансів США повноваження укладати двосторонні міжнародні угоди для відстеження підозрілих фінансових операцій за кордоном.

Особливе місце в системі установ, спрямованих на запобігання відмиванню грошей у США, займає Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN). FinCEN координує діяльність усіх державних органів у цій сфері та виконує роль ПФР

США. Основною функцією FinCEN є надання допомоги правоохоронним органам у їх протилегалізаційній діяльності як на американській території, так і на міжнародному рівні [20].

Сьогодні FinCEN виступає як інформаційно-аналітичний центр, який збирає, обробляє, аналізує і класифікує фінансову інформацію, а потім передає її компетентним органам [20]. FinCEN не проводить самостійні розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом; він лише забезпечує інформаційну підтримку спецслужб і правоохоронних органів.

У 1992 році FinCEN уклала угоду із Tracfin – Комітетом з обробки розвідувальної інформації та боротьби з нелегальними мережами фінансових установ, який був створений при Міністерстві фінансів Франції. В подальшому FinCEN також уклало угоду з Національним управлінням кримінальної інформації Великобританії (National Criminal Intelligence Network – NCIN), а також із австралійською організацією AUSTRAC та іншими схожими структурами розвинених країн.

Могутнє програмне забезпечення систем штучного інтелекту FinCEN забезпечує автоматичне переглядання 60 баз даних, як державних, так і комерційних, та одночасний аналіз різноманітних відомостей про один об'єкт (організацію чи приватну особу), що знаходиться в різних установах США. Покрім обробки фінансової бази даних, що містить конфіденційну інформацію за останні 25 років, FinCEN використовує штучний інтелект для створення нових видів звітів. Ці нові звіти, що отримали умовну назву "Форми щодо кримінально-караних дій", формуються у FinCEN у випадках, коли банки, інспектори міністерства фінансів, податкової служби та інші органи перевірок виявляють операції, які викликають сумніви з точки зору законності.

Отже, створення FinCEN відкрило можливість не лише забезпечити централізований доступ до усіх зазначених баз, але й провести аналіз та порівняння даних, отриманих з різних джерел за короткий проміжок часу. За оцінкою іноземних фахівців, FinCEN представляє собою найбільшу серед усіх

існуючих баз даних, яка здатна оперативно обробляти та аналізувати величезні обсяги інформації.

Однією з ключових установ, яка відповідає за фінансовий моніторинг в Німеччині, є фінансова розвідка, що належить до складу поліції. Цей підрозділ має наступні повноваження: здійснення збору та аналізу звітів про фінансові операції, які викликають підозру; передача результатів аналізу правоохоронним органам; надання інформації про методи відмивання коштів злочинного походження установам, що здійснюють фінмоніторинг.

Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ має відповідальність за регулювання фінансових установ в Німеччині. Центральний банк Німеччини не займається функціями фінансового моніторингу і обмежується проведенням фінансових операцій [19].

У Канаді функції фінансового моніторингу виконує Канадський центр аналізу фінансових операцій та звітності, який підпорядковується Міністерству фінансів Канади. В Іспанії система державного фінансового моніторингу покладає відповідальність на Комісію з протидії відмиванню грошей.

У Італії фінансові організації повинні повідомляти про всі підозрілі операції в Ufficio Italiano dei Cambi (UIC) – спеціальному органі Банку Італії, що виконує функції фінансової розвідки. Впровадження вітчизняною практикою досвіду Італії, зокрема, щодо Служби фінансових розслідувань, вважається доцільним кроком у вдосконаленні системи фінансових розслідувань [9, с. 294].

В даній країні існує спеціалізований орган, що займається розслідуванням фінансових злочинів – Фінансова гвардія. Цей орган є частиною Міністерства економіки та фінансів і визнається науковцями як найбільш авторитетний та добре устаткований правоохоронний орган у країні. Його методи та стратегії виявлення та розслідування фінансових злочинів привертають увагу інших правоохоронних органів і структур.

Основні обов'язки, які лежать на плечах Фінансової гвардії, включають:

- забезпечення контролю за податковою та митною сферами;
- нагляд за витрачанням державних коштів;
- моніторинг акцизів;
- здійснення нагляду за законністю у сфері державних закупівель;
- протидія організованій злочинності;
- боротьба з фальшивими грошми;
- виконання заходів щодо запобігання та протидії шахрайству в межах Євросоюзу;
- захист авторських прав, включаючи ті, що стосуються національної продукції та італійських торгових марок;
- організація співпраці з іншими правоохоронними та контролюючими органами країни [32, 34, 38].

Фінансова гвардія може проводити фінансові розслідування під керівництвом прокурора або незалежно від нього. У системі державного фінансового моніторингу Польщі, відповідальним органом є Генеральний інспектор фінансової інформації (ГІФІ), який функціонує під наглядом Міністерства фінансів [19, с. 10].

При аналізі досвіду та особливостей фінансового моніторингу в різних країнах можна визначити як загальні, так і відмінні риси у впровадженні системи фінансового моніторингу. Загальним аспектом є те, що функції фінансового моніторингу несе не лише уповноважений орган, але й інші спеціалізовані контролюючі структури у конкретних галузях, включаючи центральні банки країн та регулятори фінансових ринків. Відмінності полягають у національних особливостях ведення боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом [31, 35, 36, 38, 41].

Основні розходження визначаються в розробці та застосуванні заходів відповідальності до осіб, які порушують чинне законодавство. Глобально визнано три моделі фінансового моніторингу операцій на відповідність чинному законодавству. Перша модель передбачає обов'язкове повідомлення уповноваженого органу про всі операції, сума яких перевищує визначений

розмір. Друга модель включає у себе обов'язкове повідомлення про операції, які викликають підозру, за допомогою ризик-орієнтованого підходу. Третя модель передбачає обмеження проведення операцій із значними готівковими коштами відповідно до чинного законодавства, не залучаючи фінансового посередника, що обмежує обіг готівки. Важливо зауважити, що ці моделі можуть застосовуватися як самостійно, так і доповнювати одна одну.

Проблема легалізації (відмивання) коштів стала актуальною на міжнародному рівні у 80-х роках XX століття. В 1989 році була створена міжнародна організація, що спеціалізується на розробці, узагальненні та впровадженні міжнародного досвіду у процесі протидії легалізації коштів – FATF - Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей. На етапі свого становлення FATF приділяла основну увагу протидії легалізації коштів, що походили від торгівлі наркотичними засобами. Також слід відзначити, що FATF вперше розробила конкретний перелік рекомендацій, які у певний спосіб систематизували основні принципи системної боротьби з легалізацією та відмиванням незаконних коштів. FATF працює за такими напрямками: введення та розповсюдження рекомендацій, які вона прийняла, у всіх країнах світу; моніторинг та перевірка заходів, вживаних державами-учасницями на основі 40 рекомендацій FATF для боротьби з відмиванням грошей; вивчення та відслідковування глобальних методів і схем відмивання незаконно отриманих коштів, а також розробка ефективних контрзаходів.

Крім FATF існують інші міжнародні організації, які співпрацюють у справі боротьби з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму, зокрема:

1. Група фінансової розвідки "Егмонт" (Егмонтська група) (забезпечує оперативний обмін інформацією між відділами фінансової розвідки різних країн і підтримує їх національні програми у протидії легалізації коштів);
2. "Вольфсберзька група" (міжбанківське об'єднання) - (розробляє принципи протидії незаконним банківським операціям та гарантує їх дотримання відносно легалізації отриманих коштів у банках-кореспондентах,

які регулюють встановлення та утримання банківських кореспондентських відносин у глобальному масштабі;

4. Світовий банк (Міжнародний банк реконструкції та розвитку) (основними завданнями в цій галузі є: надання фінансової та консультаційної підтримки країнам з метою підвищення життєвого рівня населення; розробка стратегій допомоги для кожної зі своїх країн-клієнтів у співпраці з урядовими органами, неурядовими організаціями та приватним сектором);

5. Комітет регулювання та нагляду за банківською діяльністю (Базельський комітет) (орієнтована на забезпечення ефективного банківського нагляду, що охоплює різноманітні аспекти, включаючи протидію легалізації злочинних доходів. Здійснює перевірку органами банківського нагляду наявності в банківських установах адекватних регламентів, положень та інструкцій, спрямованих на дотримання високих етичних та професійних стандартів у фінансовому секторі, а також на запобігання навмисного або неумисного використання банку злочинними угрупованнями);

6. Організація Об'єднаних Націй (ООН) (забезпечення безпеки на міжнародному рівні та протидія злочинності);

7. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол) (спрямована на організацію взаємодії між правоохоронними органами країн-учасниць, включаючи попередження та розслідування злочинів, пов'язаних із легалізацією незаконно отриманих доходів);

8. MONEYVAL (Комітет експертів Ради Європи з взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму) (проводить всебічний та незалежний аналіз дій, спрямованих на протидію легалізації злочинних грошових коштів у країнах-членах Ради Європи (і країнах-кандидатах на вступ), які не є учасниками FATF. Це робиться з метою розробки комплексу заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, а також для відповідності міжнародним стандартам та використання найкращих практик [16]).

9. та інші.

Узагальнюючи результати дослідження діяльності міжнародних організацій та їх завдань у контексті легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, приходимо до висновку, що кожна з цих організацій має основні пріоритети, а саме:

- чітку координацію заходів у сфері запобігання та легалізації незаконно отриманих доходів;
- створення комплексу заходів з метою успішного протистояння легалізації та відмиванню грошей;
- надання країнам фінансової та консультативної підтримки в даній сфері;
- розробка стратегій та інших нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку боротьби у цьому напрямі;
- активна співпраця та взаємодія з різними державними органами для запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Підбиваючи підсумки міжнародного досвіду фінансових розслідувань, можна зазначити наступне: в розвинених країнах високий рівень науково-методичного забезпечення фінансових розслідувань; функції фінансового розслідування виконують правоохоронні органи та служби підприємств, такі як спеціалізовані відділи банків і консалтингові компанії; є потреба у глибшому вивченні міжнародного досвіду для розробки та впровадження механізмів фінансових розслідувань в українську практику.

Ефективні системи фінансового моніторингу, які вже успішно функціонують у розвинених країнах, можуть бути впроваджені в Україні з урахуванням конкретних коригувань. Для підвищення ефективності національної системи фінансового моніторингу важливо уважно вивчати та враховувати досвід успішних країн у боротьбі проти легалізації та відмивання коштів, отриманих незаконним шляхом. Це може бути досягнуто через впровадження відповідних модифікацій у законодавство України. Зокрема, це включає уточнення фінансових операцій, які підлягають моніторингу, встановлення особливостей розголошення конфіденційної інформації,

визначення процедур відображення даних та подання звітів щодо джерел формування відповідних фінансових ресурсів.

Висновки до розділу 3

Протягом усього періоду існування Держфінмоніторингу було вжито ряд заходів для покращення роботи національної системи фінансового моніторингу. Важним етапом у вдосконаленні національної системи протидії легалізації коштів є прийняття нової редакції Закону про фінансовий моніторинг. Цей закон впровадив основні міжнародні стандарти функціонування служб фінансової розвідки та національних систем протидії легалізації коштів, зокрема уточнив застосування ризик-орієнтованого підходу та впровадив процедури заморожування активів.

Покращення ефективності функціонування внутрішньої системи протидії легалізації коштів вимагає впровадження таких заходів: узгодження вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами у сфері протидії; застосування цифрових технологій для виявлення та аналізу фінансових операцій, що можуть викликати підозру; удосконалення критеріїв для оцінки ризиків легалізації коштів; забезпечення оперативного аналізу та оновлення даних про осіб, причетних до фінансування терористичних актів; вдосконалення подання інформації про сумнівні трансакції СПФМ до національного підрозділу фінансової розвідки.

Окреслено основні завдання, які стоять перед міжнародними організаціями у контексті легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. Також проведено аналіз міжнародних нормативно-правових актів у відповідній сфері. Визначено, що протягом останніх років боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів в Україні включала удосконалення чинного нормативно-правового забезпечення за допомогою прийняття відповідних законів та впровадження міжнародних конвенцій та угод.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота зосереджена на аналізі особливостей структури та діяльності вітчизняної системи боротьби з легалізацією незаконно отриманих доходів та фінансуванням тероризму. У роботі вивчаються причини та наслідки легалізаційних процесів, оцінюється призначення і організація національної системи фінансового моніторингу. Проводиться аналіз результативності її функціонування, а також вивчається досвід зарубіжних антилегалізаційних систем. На основі отриманих даних розробляються основні напрями вдосконалення існуючої системи. На підставі здійсненого аналізу дійшли до наступних висновків:

1. Протидія відмиванню злочинних коштів є значущим аспектом забезпечення економічної безпеки та захисту легального бізнесу. Глобальна спільнота активно працює над протидією легалізаційним процесам, чому свідчить створення Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей. Україна приєдналася до цієї ініціативи, створивши власний національний підрозділ фінансової розвідки – Держфінмоніторинг України. Крім того, в законодавстві країни передбачена кримінальна відповідальність за дії, спрямовані на легалізацію злочинно отриманих доходів.

2. Фінансовий моніторинг в Україні функціонує на двох рівнях: первинному й державному. Перший рівень - СПФМ виконують відповідні завдання, в той час як другий рівень - СДФМ здійснюють координацію та виконання заходів. Держфінмоніторинг виступає уповноваженим органом, здійснює координацію суб'єктів різних рівнів, аналізує дані про фінансові трансакції, проводить розслідування та формує компактні матеріали, передаючи їх відповідним правоохоронним органам.

3. Основний правовий акт, який регулює антилегалізаційну діяльність, впроваджує ризик-орієнтований підхід до оцінки операцій клієнтів фінансового моніторингу, визначає відповідні заходи в залежності від ступеня

ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, а також встановлює підвищені порогові суми фінансових операцій.

4. Розглянуті сучасні моделі та типологічні схеми легалізації (відмивання) доходів, які були одержані злочинним шляхом. Легалізація коштів є вторинним правопорушенням, що виникає в процесі відмивання грошей, отриманих у результаті первинного (предикатного) злочину (шахрайства, корупції, кіберзлочинності, неправомірного використання держкоштів, торгівлі наркотиками тощо).

5. Протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму реалізується через систему фінансового моніторингу під керівництвом Держфінмоніторингу України. Держфінмоніторинг, як національний підрозділ фінансової розвідки, здійснює координацію дій суб'єктів різних рівнів, збирає та аналізує інформацію щодо фінансових операцій, структурує дані для подальшого передання відповідним правоохоронним органам. За 2022 рік Держфінмоніторинг отримав 1181675 сповіщень, згідно яких сформовано дос'є у кількості 5016. За винятком обробки інформації про фінансові операції від суб'єктів первинного фінансового моніторингу, Держфінмоніторинг також здійснює аналітичну та законодавчу роботу, забезпечує підготовку та перепідготовку кадрів, розвиває міжвідомчу та міжнародну співпрацю.

6. Протягом періоду функціонування системи фінансового моніторингу були здійснені заходи для її вдосконалення. Важливим етапом у реформуванні вітчизняної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму стало прийняття нової редакції Закону про фінмоніторинг. Цей закон вніс ключові світові стандарти для функціонування фінансової розвідки та національних систем протидії легалізації, у тому числі застосування ризик-орієнтованого підходу та використання механізму замороження активів. Для підвищення ефективності антилегалізаційної системи в Україні пропонується вживати такі заходи: гармонізація внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами у сфері протидії;

використання цифрових технологій для виявлення та аналізу підозрілих фінансових операцій, оперативне конфіскація та арешт майна; вдосконалення критеріїв оцінки легалізаційних ризиків, забезпечення оперативного аналізу та оновлення інформації про особи та організації, пов'язані із фінансуванням терористичної діяльності; удосконалення процедур надання інформації про підозрілі фінансові операції суб'єктами первинного фінансового моніторингу до Держфінмоніторингу.

7. Аналіз світового досвіду показує, що найбільш успішно працюють підрозділи з фінансовою розвідкою, орієнтовані на поліцейську модель. Запропоновано розглянути можливість розширення функціональних повноважень національного підрозділу фінрозвідки у проведенні фінансових розслідувань та покращення співпраці з правоохоронними органами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму). 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf.
2. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом: дисер. к.е.н.: 25.00.02. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2018. 310 с.
3. Барановський О. І., Пасхавер Б. Й. Відмивання грошей: сутність та шляхи запобігання: монографія. НАН України. Харків. «Форт». 2003. 472 с.
4. Берізко В. Щодо адміністративно-правового статусу державної служби фінансового моніторингу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С.118-122.
5. Бисага К.В. Національна система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення України: етапи становлення й розвитку. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2016/9.pdf.
6. Гарбовський Л.А. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як складова забезпечення економічної безпеки України. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2. С. 200-205.
7. Гладун О.З. Кримінологічна характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2017. Вип. 4. С. 131–137.
8. Глущенко О. О., Семеген І. Б., Слав'юк Р. А. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія. К. УБС НБУ. 2014. 386 с.

9. Грудзевич Я.В. Міжнародний досвід формування органу фінансової розвідки. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 166–172.
10. Гужій С. Г., Ключке С. М., Кірсанов В. М. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму: навч. посіб. К. «Такі справи». 2008. 560 с.
11. Доктрини і концепції національної безпеки США, Франції та Японії URL: <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2000.htm>.
12. Дудоров О. Легалізація злочинних прибутків, проблеми кримінально-правової протидії. *Віче*. №1. 1998. С.70-72.
13. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2014. 292 с.
14. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Користін О. Є. Розвиток національної системи фінансового моніторингу: монографія. К. ДННУ «Академія фінансового управління». 2013. 380 с.
15. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2022 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf>.
16. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку* : зб. наук. пр. Д. : ДУЕП, 2008. № 1 (4). С. 26–32.
17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин». Ратифікована Постановою Верховної Ради України від 25.04.1991 р. №1000-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.
18. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
19. Куришко О. О. Аналіз світового досвіду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті можливості його використання в Україні. *Фінансовий простір*. 2013. № 2(10). С. 8–15.

20. Москаленко Н. В. Досвід США щодо побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. URL: <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/1022>.

21. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/>.

22. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 361-IX від 06.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.

23. Про затвердження Програми стратегічного розвитку Державної служби фінансового моніторингу України на період до 2024 року: Наказ Міністерства фінансів України № 16 від 17.01.2022. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/strategy/16.pdf>.

24. Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1207-р від 27 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D1%80#Text>.

25. Романько П.С. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: порівняльний аналіз законодавства європейських країн та США. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 28(3). С. 106–110.

26. Свірін М.О. Стан та особливості запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом у сучасних умовах. *Наука і правоохорона*. 2016. № 4. С. 214–222.

27. Ситник Г.П., Баранов Р.О. Світовий досвід щодо здійснення боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, для України. *Економіка та держава*. 2014. № 8. С. 121–124.

28. Тютюник І.В., Скороходова Л.І. Міжнародний досвід побудови національної системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Випуск 32. С. 176–180

29. Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Бичкова С.С., Котляревський Я.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». К.. 2015. 816 с.

30. Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295

31. Adeguamento dei compiti del Corpo della Guardia di finanza, a norma dell'articolo 4 della legge 31 marzo 2000, № 78: Decreto Legislativo 19 marzo 2001.

32. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy URL: <http://www.official-documents.gov.uk>.

33. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <http://www.bis.org/bcbs/history.htm>.

34. Estrategia de Seguridad Nacional. URL: www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/.

35. Murphy R. The European Tax Gap. A report for the Socialist and Democrats Group in the European Parliament. Global Policy. 2019. 38 p.

36. Northern Europe and Central Europe: Hard, Soft and Civic Security A Report from an International Seminar Held in Budapest, Hungary, May 27–29, 1999. Stockholm : Olof Palme International Centre, 1999. 223 p.

37. Novoseletsky E. The shadow economy in Ukraine. URL: <http://www.kse.org.ua/uploads/file/library/1999/Novoseletsky.pdf>.

38. Ocepek A. Economic Security and the European Dream: URL: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Global%20Topics/Ocepekpaper.pdf>.

39. Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money Laundering / Bank for International Settlements. – 1988. – Dec. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbasc137.pdf?noframes=1>.

40. Soto, Hernando De. The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World. Harpercollins, 1989.

41. The role of the Guardia di Finanza as the economic and financial police guardian of the state and European Union budgets. URL: <http://treasuresandtales.com/index.php/art-recovery-team-ofgdf/23-the-role-of-the-guardia-di-finanza>.